

303042

A

SOPRONMEGYEI RÉGÉSZETI TÁRSULAT

MÁSODIK

ÉVKÖNYVE.

MDCCCXCI.

SZERKESZTÉ

BELLA LAJOS

FŐTITKÁR.

SOPRON,

NYOMATOTT LITFASS KÁROLYNÁL
1892.

M. ACADEMIA^o
KÖNYVTÁRA

A

SOPRONMEGYEI RÉGÉSZETI TÁRSULAT

MÁSODIK ÉVKÖNYVE.

MDCCCXCI.

SZERKESZTÉ

BELLA LAJOS

FŐTITKÁR.

NYOMATOTT LITFASS KÁROLYNÁL SOPRONBAN

1892.

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

I. Visszapillantás.

Azon körülmény, hogy társulatunk immár hat évi fenállása óta csak egy évkönyvet adott ki (1886-ról); nemkülönben a társulat tisztelt tagjaira való tekintet, kik méltán követelhetik, hogy a társulat minden fontosabb dolgáról értesülést szerezzenek: tartozó kötelességemmé teszik, hogy az azóta lefolyt négy első év jelentősb mozzanatairól röviden beszámoljak. Az ötödik évről majd bővebben szól a titkári jelentés.

A szervezkedés és rendezés négy nehéz éve vala ez, melyek folyása alatt több oly súlyos veszteség érte a társulatot, hogy működésében megbénult és csak a Sopronmegye lelkes fiaival veleszületett szívósságnak köszönhető, hogy végképpen meg nem szűnt.

Eltekintve attól, hogy az 1887. év folyamán a főtitkári állásban kétszer is állott be változás, a mennyiben Bella leköszönt, a helyébe megválasztott ft. Récsey Victor, főgymnasiunai tanár pedig Soprontól megvált, minek következtében a nevezett állás betöltetlen maradt, és a választmány Szontágh Hugó kir. törvényszéki bírává kineveztetése folytán egyik legbuzgóbb tagját veszíté; az 1888. esztendő a legborzasztóbb csapást mérte ránk, kiragadván körünkből társulatunk megalapítóját és életető lelkét Paúr Iván, tiszteletbeli elnököt.

Egyedüli vigasztalásunk az vala, hogy társulatunk fenkölt szellemű elnöke ft. Bubics Zsigmond úr Ő Méltósága, kit képességei, buzgóssága, hazafisága- és a tudományok körül szerzett bokros érdemeiért Ő Felsége, apostoli királyunk a kassai egyházmegye

püspökévé kinevezett, tömérdek gondjainak közepette fog talán még annyi időt szakítani tudni, hogy társulatunk zászlóját továbbra is magasra tartsa; de reményünk, mely nem vette számba sem Ő Méltósága sok oldalról felhalmozódó teendőit, sem hetven éves kora nyomasztó súlyát, nem teljesülhetett. 1890. október hó 17-én vettük a lesújtó hírt, hogy Ő Méltósága elnöki tisztjéről lemond.

Hanem birjuk volt vezérünk ígérését, hogy lemondása nem jelenti egyszersmind a társulattól való visszavonulást és hogy jövőre sem szűnik meg Sopron vármegye közművelődési érdekeit erejéhez mérten előmozdítani.

Ekkor társulatunk buzgó alelnöke, Sopron vármegye erélyes alispánja oly vezetőt nyert meg az egyesület élére ft. és Ngs. dr. Kuncz Adolf prépost úr személyében, ki szilárd kézzel megragadá az elárvult zászlót és azt a tudomány érdekében megyénk dicsőségére fennen lobogtatja.

Ezen esemény forduló pontot jelez; a megelőző időszak munkálkodásának ismertetésére szolgáljanak a következő adatok:

Az 1887-ik év folyamán a társulat választmánya január hó 4-én tartott ülést; a közgyűlés napja junius hó 27-ike volt.

Ezen esztendőben rendezték be a megye közönsége által a társulat céljaira a megyei raktár épületében átengedett helyiséget muzeummá, melynek egyik terme kizárólag a „Paúr Iván gyűjteménye” számára lett szánva.

1888-ban választmányi ülés július hó 11-én, közgyűlés október hó 1-én volt. Ezen közgyűlés elhatározá, hogy az elnök, ft. és Méltóságos Bubics Zsigmond, kassai püspök úr megnyitóját, nemkülönben a titkár, dr. Merényi Lajos úr jelentését a legközelebbi évkönyvben közzé téteti; ezen határozatot a bevezetésben említett oknál fogva csak most lehetett végrehajtani, de meg vagyok győződve, hogy a társulat tisztelt tagjai ma is szívesen fogadják a lélekemelő beszédet és szakavatott titkári jelentést.

Főtisztelendő és Méltóságos Bubics Zsigmond kassai püspök úr elnöki megnyitó beszédje:

Mélyen tisztelt közgyűlés!

Az isteni gondviselés különös kegyelmének köszönöm, hogy egy hosszú s válságos év után, mint a kedves Sopronmegye régészeti társulatának elnöke, szerencsém vagyon tisztelettel üdvözölhetni társu-

latunk nagygyűlésén annak egybegyűlt tagjait! Valóban lelki öröömre szolgál azon meleg pártolást és közérdeklődést látni, mely közművelődési egyletünk működése iránt meggyeszerzte nyilvánul, mely megerősít azon boldogító, lélekemelő tudatban, hogy szeretett megyénk jeles közönsége, társadalmi osztály-különbség nélkül azon magasztos eszmétől vezéreltetik, hogy a multak hagyományát, a rég letűnt századok emlékeit kutatni, megőrizni, a művelődési és történelmi eseményeket az enyészettől megmenteni, tanulmányozni, közkincesé tenni — polgári erény, hazafias kötelesség.

Számot adandó működésünkről, nagy meglepégedéssel utalhatok a lefolyt évi titkári jelentésre, a megvizsgálandó pénztári számadásokra.

Pénzügyi viszonyaink, fennállásunk rövid idejéhez képest elég kedvezően alakultak. Társulati tagjaink száma, daczára annak, hogy részint elhalálozás, részint a vármegye területéről történt elköltözés hat társunktól fosztott meg bennünket — 1887. év végén 307 volt. Oly tekintélyes szám ez hazai viszonyaink között, a milyennel ily irányu régibb társulataink sem dicsekedhetnek. És csak a mondott 1887. év folyamán is mily tekintélyes nevekkal gazdagodott tagjaink névsora!

Alapítóként lépett közénk gróf Zichy Henrik és Széchenyi Béla gróf, rendes tagúl pedig: Széchenyi Kálmán gróf, Augusztinecz Antal báró, Baur György, Eibel Lajos, Kuncz Alajos és Ullein József úr.

De jóllehet tagjaink száma elég tekintélyes: sokan vannak még, a kiknek érdeklődésére ügyünk joggal számíthatna.

Muzeumunk fenállását ugyan a vármegyei törvényhatóság védnöksége már is örvendetesen biztosítja; ámde megizmosodása, fejlődése, a nagy közönségnek s kivált egész vármegyénk szakfőfiaiinak tömeges részvételétől függ.

A vármegye központból a végtagokig rendesen lüktet a vér; így a kölcsönös támogatás, tárgy és eszmecsere, az irodalmi munkálkodás szerves elosztása azon nélkülözhetlen mozgalom, mely nélkül nincs élet a társadalomban.

Lehet-e kételkednünk, hogy nagyszámu utódai azon sopronmegyei hősöknek, a kik a 16., 17-ik század nemzetmentő harczaiban a török ellen küzdve onták vérüket, azon „alsó és felső processusbeli“ nemes-ségnek utódai, kiknek a kezeim közt levő egykoru jegyzékben foglalt és meggyeszerzte ma is ismert neveit hosszas volna itt felsorolnom; kegyeletünk csekély adóját társulatunk oltárára letenni vonakodnának! Vagy szabad-e kételkednünk, hogy a nagy királyné trónja védelmében, a távol nyugaton harczolt mult századbeli azon hős tisztek ivadéakai, kiknek arczképeit a fraknoi vár huszárterme ma is mind együtt őrizi: lehet-e mondom kételkedni, hogy ily nevek örökösei és ily ősök utódai kegyelettel ne viseltetnének a büszke multnak általunk felkutató emlékei iránt?

Nem mondja-e a költő:

Csak törpe nép felejteth ősi nagyságot,
Csak elfajult kor hős elődöket,
A lelkes eljár ősei sirlakához,
S gyűjt régi fénynél új szövétneket.

És hogy a szövétnekről, a szakemberekről is szóljak, szabad-e csak pillanatokra is kételkednünk, hogy nagy vármegyénk jeles tanintézeteinek összes tanárai lelkes örömmel ragadják meg a kínálkozó alkalmat a gondjaikra bízott ifjak szellemi fejlődésére nagy befolyást gyakorolható ily közművelődési intézmény tovább fejlesztésére.

Hiszen csak magában Sopronban mennyi tanintézettel találkozunk! A magánintézeteken kívül két nyilvános főgymnasium és illetőleg lyceum, állami főreáliskola, felsőbb leánytanoda, kereskedelmi akadémia, két tanítóképző stb. S e nagyszámu állami, felekezeti, községi és magániskolák tanerői szakmájokra való tekintet nélkül segíthetnék diadalra juttatni erre valóban méltó ügyünket.

Mert ha bár igaz, hogy kezdő társulatunk mai szervezetében csupán az archaeologia művelését, történelmi emlékeink összegyűjtését s tágabb értelemben vármegyénk történetének tanulmányozását tekinti speciális céljául: de mi sem áll utjában annak, hogy gyűjteményünk, — kellőkép megfizmosodván — oly központtá fejlődjék, a mely köré a muzeumot kiegészítő külön osztályok gyanánt csoportosulhassanak majd a szép nagy vármegye növény-, állat- és ásványvilágának rendszeres gyűjteményei is. Így azután az ifjabb erők is csoportosulnak, ki-k kedve szerint azon tudománnyal foglalkozva, melyre hajlamot érez, mert a művelődés története tanusítja, hogy a kimagasló tehetség mellett a gyengébb, az ifjú erő is talál magának kört, melyet becsülettel befuthat, melyet dicsőséggel betölthet; a történelem, a régészet, szóval a tudomány morzsalékai, melyeket sok szem nem lát, nem méltatott figyelemre, hatalmas műkincscsé válhatnak vagy forrássá a tudományos műveltségnek.

Szóval, ha megyénk nagyjai által létesülhetett egy a művelt világ figyelmét — különösen kiegészítő osztályával — oly méltán kiérdemelt nemzeti muzeum és ezenkívül egy világhírű országos képtár: akkor hiszem nincs semmi lehetetlenség abban, hogy az Esterházyak és Széchenyiek vármegyéje magának is teremtsen egy oly helyi érdekű vidéki muzeumot, melylyel a műveltebb nyugot minden jelentős provinciális főhelye és hazánk több vidéki központja már ma méltán dicsekedhetik.

Ily közművelődési intézmény pedig díszére válik és első sorban használ annak a városnak, melynek kebelében rég létesül.

A szemünk előtt lebegő cél tehát mindnyájunkkal közös; valamint kétségtelen az, hogy ezt a szép célzt csak is vállvetett munkásság és tömeges támogatás teszi elérhetővé.

Nem nevetséges hiúság, nem pillanatnyi dicsvágy, nem szalmatúzi lelkesedés volt az indok, mely ösztönzött arra, hogy ily komoly irányú, messze kiható vállalatba bele mertünk kezdeni, midőn társulatunk alapját egy év előtt letettük.

Róma nem egy napon épült és a kis Görögország az ázsiai Zsarnok óriási ereje ellen védette szabadságát, de mindkettőt a világ uralta tudománya-, szelleme-, művészete remekeiért.

A tekintélyes ősrégi városunk és szép nagy vármegyénk nagyszámú értelmiségében bízom én tehát, hogy ügyünkötől a legmelegebb érdeklődést megtagadni nem fogja.

E biztató reményben van szerencsém ezennel III. rendes közgyűlésünket megnyitni“.

Dr. Merényi Lajos titkár úrnak évi jelentése:

T. Közgyűlés!

Ha jelentésemnek ki kell terjeszkedni a legutóbbi közgyűlés óta társulati életünkben felmerült, vagy ezt bármely irányban befolyásolni képes összes eseményekre, úgy első sorban azon mindnyájok előtt már különben is tudvalevő legmagasabb elhatározásról kell megemlékeznem, mely közvetve a mi egyesületünkre árasztott fényt, ennek elnöki székből emelvén a szív és elme minden kiválóságával ékes főpapot a kassai szép egyházmegye püspöki stallumába.

És mi, hogy e kitüntető fejedelmi tény felett érzett örömünket semmi keserűség se zavarja, nem voltunk kénytelenek búcsút venni attól, a kit Kassa örömtelvé fogadott; sőt valamint a mi szeretve tisztelt elnökünknek ottani egyik első ténye adott leghatalmasabb lendületet a felsőmagyarországi muzeum-egylet felvirágzásának, úgy viszont a mi társulatunk iránt tanúsított állandó gondoskodása s körünkben kifejtett munkássága képezi ma s fogja képezni a jövőben is egyik legbiztosabb garanciáját társulatunk megizmosodásának és tartós jövődjének.

Ez az én reményem és ez forró óhajom, melynek kifejezésével — hiszem — igaz tolmácsa vagyok, ez uttal is a t. archeologiai társaság közérzetének.

Mint sietett a választmány, Kassa új püspökéhez intézett felfratában, e közérzést tolmácsolni: azt a vármegye hivatalos lapjában már közzétett üdvözlő feliratunk tanúsítja. S hogy a mi érzelmeink minő visszhangot keltettek Mélt. Elnök urunk szívében, ezt ugyanazon úton volt szerencsém társulatunk összes tagjainak örömdetes tudomására juttatni.

Engedje Isten, hogy közösen érzett örömeink mind szorosabban fűzzenek egybe mindnyájunkat a közművelődés ügyének önkéntes szolgálatára, a melyre Mélt. Elnökünk lelkes felhívása folytán immár csaknem három évvel ezelőtt oly szép számmal és oly lelkes készséggel vállalkoztunk!

Tavalyi rendes közgyűlésünk a kezdet nehézségeinek elhárításában egyik legfáradhatlanabb munkatársunk, Récsey Viktor volt II-od titkár úr iránt azzal kívánta bizalmát és elismerését újabban is kifejezni, hogy őt főtitkár-ra választván, Sopronban maradhatása érdemében felírt a pannonhalmi főapát úr ő méltóságához.

Sajnálattal kell jelentenem, hogy e főtitkárunkra nézve oly ki-tüntető határozat óhajtott eredményhez nem vezetvén, az archeologiai társulat a lefolyt évet ismét főtitkár nélkül volt kénytelen átélni. Egyéb okok is hátráltatólag hatottak arra nézve, hogy már ez évben elérhessük a cél-t, melyet Méltóságos Elnökünk tavalyi szép megnyitó beszéde programszerűleg tűzött lefolyt évi törekvéseink elé.

Választmányunk a főtitkáron kívül egyik legbuzgóbb tagját is elvesztette Szontágh Hugó úr személyében, ki vármegyénk területéről N.-Kikindára költözött. Válása annál érezhetőbb veszteségünk, minél inkább méltányoltuk mindannyian azon valóban ritka ügybuzgalmat, melyet ő társulatunk alakulása idején minden irányban, kivált pedig a tagok gyűjtésében, fáradhatlanul tanúsított.

Mindezen veszteségeknél inkább bénította munkaerőnket szeretett tiszteleti elnökünknek újabb időben bekövetkezett tartós gyöngékedése, mely őt szokott munkásságától maig visszatartja.

Ennyi akadály s oly érzékeny veszteségek daczára sem mulasztotta el a társulat választmánya érvényt szerezni a közgyűlés határozatainak és ezenfelül a saját hatáskörében elkövetni mindent. a mi állapotaink rendezése, a muzeumlátogatók kényelme s könnyebb okulhatása tekintetéből czélszerűnek mutatkozott. A muzeum helyiségeire nézve elhatározta, hogy azok csakis a július-augusztusi nagy szünidő alatt legyenek folyton zár alatt. De főcústosz urunk idegen látogatók irányában (az ő ismert előzékenységénél fogva) e rövid időszakot sem tekinti magára nézve szünidőnek. A mondott két hónapon túl rendes heti látogatási napok és órák lőnek megállapítva, melyek választásában különös tekintettel voltunk arra, hogy a vidéki közönség és a helybeli tanuló ifjúság mennél gyakoribb látogatását tegyük lehetővé. Miért is a heti vásárok és iskolai szünnapok azon órái tűzettek ki e czélra, melyeken az említett közönségnek e tanulságos látogatásokra leginkább van érkezése. Ezzel kapcsolatban kell felemlitenem, hogy a választmány tájékoztató és figyelmeztető feilratok megrendelését, valamint egy vendégkönyv beszerzését sem mellőzhette; a csinosság követelményét minden megrendelésnél összeegyeztetni igyekezvén a szigorú takarékos-ság elvével. A megrendelt czímtáblán pedig kifejezésre juttatjuk a nemes vármegyének azon öröndetes határozatát, hogy ügyünket a magáénak vallja és ismeri.

A helyiségek tisztán tartása állandó szolga alkalmazását tévén szükségessé, választmányunk ilyenül 54 frt évi díjazás mellett Bummer Ignázt soproni lakost fogadta fel.

Pénztári állapotunk részletesen a főpénztárnok jelentéséből lesz megítélhető; nekem legyen elég e részben csupán annyit jelentenem, hogy 1887. folyamán összes évi bevételünk a múlt év 236 frt 27 krnyi pénzmaradványát is ide számítva, 941 frt 27 kr-ra rugott, míg ellenben valódi kiadásaink nem tettek ki többet 273 frt 32 kr-nál. Aggódó takarékoskodásra vall pénztárunk vagyoni állása is, mely 1887. végével már 2469 frt 11 kr.

Tagjaink száma is állandó emelkedést mutat, mert ámbár az 1886. végén volt 302 tag közül hatot elvesztettünk is, számunk a múlt év végével már héttel haladta meg ismét a háromszázat.

Leltárunk gyarapodása felől szorgos főcustos urunk beszámolóját van szerencsém a következőkben előadni:

Társulati muzeumunk 38 tárggyal szaporodott. E szám nem jelentékeny, de nem a tárgyak száma, hanem azok minősége határoz itt, e tekintetben pedig muzeumunk gyarapodását igen örvendetesnek mondhatjuk. Mindenek felett becses azon vörös agyagból való, hordó alakú 37 ctm. hosszú, 25 ctm. magas edény, felül kerekcs nyílással és e körül 4 egy $\frac{1}{2}$ ctm. kidudorodással, melyet 1887. december havában Somfalván a patak mellett egy dülőnek felásásakor találtak és mely Tek. Molnár Sándor főszolgabíró úr közbenjárása által jutott a társulat birtokába. Ezen felette érdekes talán hazánkban eddig még egyedüli, valamint egy szép patinával bevont kopja csúcs, mely szinte Somfalván találtatott és azon körülmény, hogy a somfalvai erdőben több félreismerhetlen régi sírhalom van, azonkívül pedig római telepnek nyomai is mutatkoznak, azon reményt kelté a társulat több tagjában, hogy ott mind római, mind praehistorikus vagy legalább népvándorláskori tárgyakra akadhatni, minek következtében Storno Ferencz tagtársunk e nyár elején mind a patak mellett a hordó lelhelyén, mind az úgynevezett Heid-Spitz erdőben az ásatást megkísérllette; de fájdalom több napi fáradozásának nem volt egyéb eredménye, mint azon csont, kő, vas és cserép töredékek, melyek muzeumunkban 5 kemény táblára összefoglalva vannak elhelyezve.

Nagy hálára kötelezte a társulatot gróf Széchenyi Béla Ő Máltósága azon tárgyak beküldésével, melyek a Szévíz csatornának mélyítése alkalmával $1\frac{1}{3}$ méterrel a föld alatt Pölöskén (Zalamegye) találtak. Ugyanis: 1. Egy koponya felső része (egészen fekete) 2. Egy 22 ctm. hosszú kard vagy törtök sárgarézből „Utere feliciter“ felirattal, a túlsó oldalon haut-relief-fel, mely egy rómain ábrázol, ki három ifjúnak koszorút nyújt. 3. Egy kopja csúcs vashól. 4. Egy fekete változó díszítménnyel ékített szép alakú edény. 5. Egy agyagfödél. 6. Egy 6 ctm. magas csésze a kőkorból. 7. Egy rézserpenyő. 8. Három újabbkori vasszeg, mely alkalmasint a tölgyfa cölöpök összefoglalására szolgált. — Fogadja a nemes gróf úr a társulat köszönetét!

1888. május hóban Tek. Kovács Antal főszolgabíró úr által, mint tek. Seffer Ákos kapuvári ügyvéd úr adománya a következő tárgyak küldettek be: a) henger alakú, fületlen fekete anyagedény Osliról; b) fekete agyagból való korsó alakú edényke (két füle átfúrt); c) Babothról sárga agyagorsó gomb a babothi községi kavicsveremből 1888.; d) fekete agyagorsó gomb, felső részén rovátkolva, a babothi községi kavicsveremből; e) 1 skatulya m. e. 200 drb friesachi pénzzel.

Társulatunk egyik igen buzgó tagja tek. Szontágh Hugó úr még vidékünkől eltávozása előtt 1887. december havában postán küldött Nagy-Mártonból 6 drb római téglát, két ládat cseréptöredékkel és a Jezerniczky család volt borbályai birtokának térrajzát.

Készpénzen megszereztettek a társulat muzeuma számára a volt nyéki eszmadia ezéh után fennmaradt következő tárgyak:

1. Egy puha fából készült, furnirozott czehláda német lakattal, titkos fiókkal, födelén ércből öntött számjelek — 1700.

2. Pecsétnyomó sárgarézből, német körírrattal és 1672. évszámmal.

3. Egy 9 kilo 75 deka súlyu nagy ónkánna sárgaréz csappal, lábai gyanánt 3 szárnyas angyalfő, fogantyúja álarczokkal díszítve, födelén egy hátulsó lábaira felálló oroszlán alakjával; felírata Marz Knedl, Andre Pauer, Stéphán Láríts 1672.

4. Egy nagy zöld mázas korsó, J. W. 1827. felírrattal és eszmadia mesterség jelvényeivel.

5. 13 darab okmány a 17. és 18. századból.

1888. július 12. Zettel Gusztáv soproni gyáros úr és társulatunk buzgó tagja, egy a bécsi kapún kívül a mély útban 1887-ben talált hamuvedert küldött törött fedéllel.

Július 13-án átvettem Ngs. Paúr Iván úrtól két a kath. Convent ház építésénél 1888-ban talált középkori tégladarabot, melynek bélyege: hármass pontozott körben 6 ágú csillag.

Szeptember 1-én Stark Lajos soproni polgár három tálat küldött ajándékba, melyek közül az egyik S. V. 1696. körírrattal bír, a másik kettő pedig a híres holiczi gyár bélyegét mutatja.

Végte re felemlítendő még azon dúrva agyagból készült edény födél, mely A.-Lendván 1888-ban szántás közben ásatott ki és melyet Tek. Lenk Emil alapító tagnak köszönhetünk.

A muzeumról ezeken kívül még a következők felemlítését tartom kötelességemnek:

A muzeum a folyó évi július 11-iki választmányi ülés határozata szerint folyó évi szeptember 1-én a közönség számára megnyitott s azóta minden vasárnapon és hétfőn 10—12-ig nyitva volt. De ámbár erről a közönség a helybeli magyar lap útján értesítve lőn, csak vasárnapokon voltak látogatói és pedig egyedül a soproni polgárság köreiből; hétfőn pedig azt hittük, hogy e napokon a megyei értelmiség

a heti vásár és a megyei közgyűlés alkalmával szintén felfogja keresni új intézményünket, de tárlatunk helyiségei árvák maradtak.

Derék főcustos urunk e panasza a mily jogosult, az ezt provokált közöny ép oly sajnálatos; mert ha igaz is, hogy gyűjteményünk ma még kicsiny; de éppen oly igaz másrészt, hogy muzeumokban nem a tárgyak mennyisége hanem azok minősége az érték meghatározó. S nekünk csak legújabbán nyert tárgyaink láttára is büszke öntudattal lehet konstatálnunk, hogy első rangú gyűjtemények sem dicsekedhetnek egy-egy évben fly szép szaporulattal.

Közönségünk érdeklődése, ha lassacskán is — reméljük — fel fog ébredni. E részben sokat lendíthetnének ügyünkön a helybeli hírlapok. De nagy hatást várunk ez irányban az egyesület közleményeitől is. Mert ha 1887-re nem is adott választmányunk évkönyvet, nem mulasztotta el a szükséges lépéseket megtenni arra nézve, hogy a jövő év folyamán tagjaink kezébe kettős füzetet adhasson, melynek közleményeivel mind szélesebb körökben reményli felköltetni a méltó érdeklődést muzeumunk és társulati működésünk iránt. Reméljük, hogy az a fiatal lelkesedésű veterán tudós, kit ma az Önök fürkésző szemei hasztalan keresnek e termekben, melyeknek feldíszítése céljából ő legföltettebb kincseitől fosztotta meg saját otthonát, a melyben immár hetek óta fogva tartja őt egy makacs betegség, reméljük, hogy tiszteletbeli Elnökünk, Paúr Iván kir. tanácsos úr, mielőbb ismét visszanyeri teljes egészségét és visszaadatván így társulatunknak, európai hírvű szakismereteivel maga is gazdagítani fogja jövő évre maradt közleményeinket, a melyek szerkesztésére az ő mentorsága nélkül egyikünk sem vállalkozhatott. Alig zárhatnám előadásomat a köztetszésre jogosabb igényt tartó óhajtással, mintha azt kívánom, hogy ez ősz tudóst, a mi tiszteletbeli elnökünket a jó Ég társulatunknak és a hazai tudományosságának díszére még hosszú évek során, munkabíró tartós egészségben éltesse!“

Ugyanezen közgyűlés közfelkiáltással megválasztá dr. Baditz Zoltán megyei főjegyző urat főtitkárrá és dr. Merényi Lajos urat titkárrá, kik eddigelé az 1887-iki változások folytán a választmány megbízásából ideiglenesen viselték e tisztségeket.

Az 1888-iki év a gyász esztendejévé lett a társulatra nézve, mert deczember hó 17-én hunyt el megalapítója és tiszteletbeli elnöke **Paúr Iván** életének 83-ik évében.

Az 1889. év folyamán a választmány csak egy ülést tartott, még pedig július hó 12-én, melyen Paúr Iván halála fölötti őszinte részvétét és fájdalmát jegyzőkönyvbe iktatta; továbbá a Paúr ha-

gyatékából a társulatra maradt könyveket, régiségi tárgyakat és érmekeket átvette.

1890-ben sem tarthatott közgyűlést a társulat, minek oka mindkét titkárnak súlyos betegsége volt.

A választmány október hó 17-én tartott ülést.

Ezen ülésen értesült mély sajnálattal a választmány a társulat érdemekben oly gazdag elnöke, főtiszt. és Mtgs. Bubics Zsigmond kassai püspök úr megmásíthatlan elhatározásáról, hogy elnöki tisztéről lemond.

Egyedüli vigasztalását abban lelte a választmány, hogy bírta ígérését a fenkölt szellemű vezérnek, mely szerint az egyesületet továbbra is fogja tőle telhetőleg pártolni.

A muzeum őre, Poszvék Gusztáv tanár úr bejelenté, hogy boldogult Paúr Iván hagyatékának leltára teljesen elkészült. Ugyanekkor a választmány elhatározá, hogy Bella Lajos tanárnak Paúr Ivánról írt életrajzának még meglevő példányait a társulat buzgóbb tagjainak megküldi; Paúr sirjának gondozását Bellára bizza, ugyancsak ő rá bizza a boldogult mellképének elkészíttetését, felkérvén egyúttal őt, hogy a kép leleplezése alkalmakor ő tartsa az emlékbeszédet. A közgyűlés megtartásának napjául pedig az 1891. évi február hó 23-át tűzte ki.

Örvendetes tudomásul szolgált Poszvék Gusztáv tanár és muzeumi őrnak abbeli jelentése, hogy a társulat gyűjteménye az 1889. évben Stettner Henriette kisasszony ajándéka folytán 27 darabbal Molnár Sándor főszolgabíró úr ajándéka folytán 1890. január havában, 18 tárggyal, ft. Kovács Zsigmond plébános úrtól 2 bronz karpereczel és Bella Lajos tanár ásatásai folytán 36 részint praehistorikus, részint római korú tárgyakkal szaporodott.

Ugyancsak örvendetes tudomásul szolgált, hogy a társulat vagyona összesen 3158 frt 98 krból áll.

Mindezekből látható, hogy a társulat választmánya a legmostohább körülmények közt sem tévesztette szeme elől a társulat czélját és a mennyire lehetett, rajta volt, hogy ezt el is érje.

Hogy kápráztató eredményekkel nem dicsekedhetik, az nem rajta múlt; megtette azt, a mit tehetett és azért bátran számíthat a szakférfiak elismerésére. Legfőbb érdeme, hogy annyi balszerencse közt egyűvé tudta tartani az eszme híveit, kik, hogy nagyobb eredményt is lássanak, a tudomány érdekében mindenki kívánja.

Bella Lajos.

II. A csornai leletekről.*)

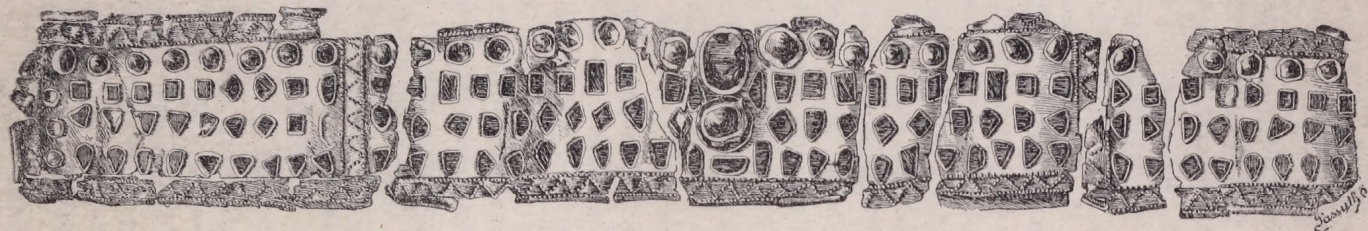
1888—1889.

A csornai határban a prépostsági birtokon múlt évben érdekes régiségre akadtunk. A tárgyak az ez évi homokhányás mellett szaporodtak.

A leletek tárgyai közül bizonyára legérdekesebb a diadema, több sor, különböző színű, csiszolt gránát berakataival aranylemezre. A diadema Csorna nagyközségtől délnyugotra a prépostsági téglarégetőnél találtatott, agyagrétegben a felszíntől 1'80 m. mélységre; egy egészen ép csontváz ép koponyáján, mely váz északtól délre feküdt, úgy, hogy az északra fekvő koponya jobb oldalára volt fordulva. Sajnos, hogy az ép dolog nem épen került a felszínre; a munkások nem figyeltek az altalajra a földhányások körül; így történt, hogy a csákánynyal dolgozó munkás a koponya mögött elhelyezett keskeny átmérőjű fenékkal bíró, még keskenyebb szájú fazekat, mely szürkés fekete színű agyagból készült, először megsértette s azután oldalán beütötte, a következő vágásra pedig egy koponyát zuzott agyon, melyről darabokban hullott le a fénylő valami, melynek darabjai összeszedetvén, adják az összeállítható diademát; a koponyának egy pár összeilleszthető darabja, — melyek a fém okozta zöld színt mutatják, — szintén megmentetett; ezen a helyen, a gyártási cél más minőségű földhányást igényelvén, további ásás a mai napig nem történt. E lelet 1887. őszéről való.

A diadema (I. ábra) aranylemez, melynek behajtott szélei arról tanuskodnak, hogy valamire reá volt erősítve, a lemez felületén és alján s a koponyán látható rozsdafoltok mutatják, hogy az bronzlemez volt, mely teljesen oxydálódott. Mostani állapotában a

*) Az Archaeologiai Értesítő 1889. évf. IX. kötetéből.

I. ÁBRA. NÉPVÁNDORLÁSKORI ARANYDIADÉMA CSORNÁRÓL.

diadema nyolcz nagyobb és számos csekélyebb töredékre van törve, mely azonban egymással összefügg és majdnem teljes hosszában tünteti föl a diademát, csak jobbra hiányzik mintegy 2·5 cmnyi darab, a miért is föltételezhetjük, hogy teljes hossza volt 29 cm. Régi szélességét csak egy helyen lehet egész biztosan megállapítani, balfelöli részén, a hol az 4 cm., a középen valamivel több volt. A szalagot két pontozott, kiemelkedő párhuzamos vonal szegélyezte be s a két vonal között hasonló zigzeg vonal húzódott, hasonló dupla vonal közbe rakott zigzeg vonallal osztja két helyütt a diademát egészben három mezőre; az így bekeretelt mezőkből kettő majdnem épségben van meg, a balsó s a középső, a középső 14 cm. hosszú, míg mindegyik oldalsó mező hossza 6 cm. volt. A diadema központját felül hosszúkás fehér foltú carneolkő jelzi, mely laposra van csiszolva, alatta gömbölyded nagyobb gránát, mely körül üres keretet látunk, ebben alighanem zománcz volt valaha; e középső csoportot öt kisebb, laposra csiszolt gránát veszi körül; a három mezőt egész hosszában négy sor gránátkő ékíti. A legfelső sor gömbölyded gránátokból áll. A második sorban túlnyomóan négyszögű lapos gránátok, csak öt helyütt van zöld üveg, a sor két végén borostyánkő és legvégén gömbölyded fehér üveg berakás volt, a harmadik sorban négyszögű, háromszögű és szabálytalan idomú lapos gránátok, az utolsó sorban hasonlókép gránátok és köztük két zöld üveg, a két utóbbi sor végein ismét borostyánkővek és bevégezésül fehér gömbölyded üveg. A kövek és pasták foglalványa síma keskeny aranylemez, mely szorosan követi a kő vagy pasta körvonalait, reá van forrasztva az alapra, két vége egymás fölé van téve és felső széle a kő vagy pasta fölé van szorítva. Némely helyütt, a hol egy-egy kő kihullott, mint például a középső legnagyobb gránáttól balra eső keretben, a kő alatti tér vöröses, a mi talán arra vezethető vissza, hogy a kő alatti alapot vörös színnel festették, hogy annál erősebb legyen a hatása.

A prépostság 1888. tavaszán homokbányát akarván nyitni, kutatások után a községtől délkeletre akadt 50—60 cm. mélységre egy döngeletes helyen homokrétegre, kutatás után, mert a humusos, fekete szurkos agyagú e vidékben a homokerek és rétegek nagyon szórványosak. A megnyitott homokbányában, nézetem szerint, egy rendes régi temetkezési helyre akadtunk, mit onnan következtetek,

hogy a bontott területen 60—100—150 cm. mélységben, mely csak a szerint változik, a mint a humus réteg magassága kisebbedik vagy nagyobbodik, a sírok többé-kevésbé sorokat képeznek; a 20 kibontott sírban a csontvázak fejfel nyugatnak fekszenek s csakis kettőnél találtuk, hogy a fej északra feküdt, egymásra halmozott vázakat nem találtunk, de kettőt olyat, hol az egyén mellé lova is el volt temetve, magas egyéniséget, nagy leletet véltem itt találni és az egészből lett: egy zabla és két pár kengyel-vas; az ember- és lókoponyák eltétettek. E két sírban találtunk nyílhegyeket és egy testszínű hengeres, az egyik végen vékonyabbra, de mindkét végen legömbölyített 4 cm. hosszú quarzdarabot, a kavics különben e helyen elő nem fordul. A vázak nehánya magas, erős emberekre enged következtetni, a többi középszerű alakra, 3 sír pedig gyermekre, több koponyát félre tettem, méréseket nem eszközöltem ezeken, de, ha a rangra, az ortho- és dolichokephaloszból szabadna következtetni, úgy az utóbbi egyénekből (mint rabszolgákéból) többnek sírját fedtük fel, mert ezeknél mit sem lehetett találni. A felfedett sírokban egyszerű ékszereket találtunk részint bronz-, részint üvegből, ezek közül tán legérdekesebb a kerek, belül üres, dombor. művű függő, melyek a sírban épek voltak, de távollétemben az enyimeknél még avatatlanabb kezek, — még a levegőn való teljes kiszáradás előtt, — annyira formálgatták, hogy összeomlottak és csak az egyiknek fele maradt meg.

A legújabb lelet tárgyai mind egy sírból valók. A kör- és sarkított négyszög alaku csillagok a koponya felett voltak, a fejtető, hol találtattak, fémes zöld és cm. átmérővel legömbölyített széllel átlukasztott, ép a két arany függő; a zeg-zugos nyujtott hatszögű melldísz, a gyöngyök, az átlukasztott cypraeák a nyakról, az ezüstbádogg karikák, az apró dombor szeg-szerű darabok a lábszárnál, a karperecz a balkézen találtattak. A láb alatt találtatott még egy zabla és két kengyel, de mert a felsorolt tárgyak női hullára engednek következtetni, azt hiszem, az utóbbi tárgyak egy más odábbi sírhoz tartoznak, melyet felfedni azért nem lehetett, mert oda szérattott a kiásott homok. A leletek csoportok szerint: Ezüst érmek; mind átlukasztva. (II. ábra).

1. Német Lajos (840—876. p. Chr.). Az 1. számú rajz nem hű, több betű, a mely meglátszik, kimaradt. A valószínű olvasás

ez: az előlapon: † HLVDVICVS REX két központi kör között, a középső kereszt négy részre osztja mindegyik keresztágban pont, a hátlapon a valószínű olvasás: XRISTIANA RELIGIO, templom homlokoldala, az orom fölött kereszt.

2. Berengarius lombard fejedelem pénze (888–924.); a 2.

EZÜST ÉRMEK A CSORNAI NÉPVÁNDORLÁSKORI SÍRLELETBŐL. II. ÁBRA.

számú rajz csak nagyjából adja az érme jellegét, de részleteiben nem hű. Előlap: † BIRENI KARIVS II. két központi kör között, a középső közt egyenlő ágú kereszt négy felé oszt, minden osztályban gömböcs. Hátlap: XRISTANRIO templom, homloka felül kereszt.

3. Berengarius lombard fejedelem pénze (888—924.); a 3. számú rajz nem hű, csak átalában ad fogalmat az érem jellegéről. Előlap: † BERENI KARIVS két központi kör között a középső kör kereszttel négyre van szelve, minden sarokban egy gömböcs. Hátlap: † XRISTANA RIIO templom homlokoldala, az ormon kereszt.

4. Német Lajos érme (840—876.). A 4. rajz csak átalában adja az érem jellegét. Előlap: † HL ? DOVI ? VI REX két központi körben, a középső kört egyenszerű kereszt négy negyedre osztja, mindegyik negyedben egy gömböcs. Hátlap: Bélyegcsúzás következtében a körirat határozatlan, de úgy látszik, hogy a szokásos XRISTIANA RELIGIO IO rövidített és fordított formában olvasandó rajta.

5. Berengarius (?). A rajz csak hozzá vetőleg hű. Előlap: † BIRIKARIUS IMP két központi kör között, a középső körben hatágú kereszt. Hátlap: † XRISTIANA RIIGIO közepett MDI | † | OLA Mediolanum (?).

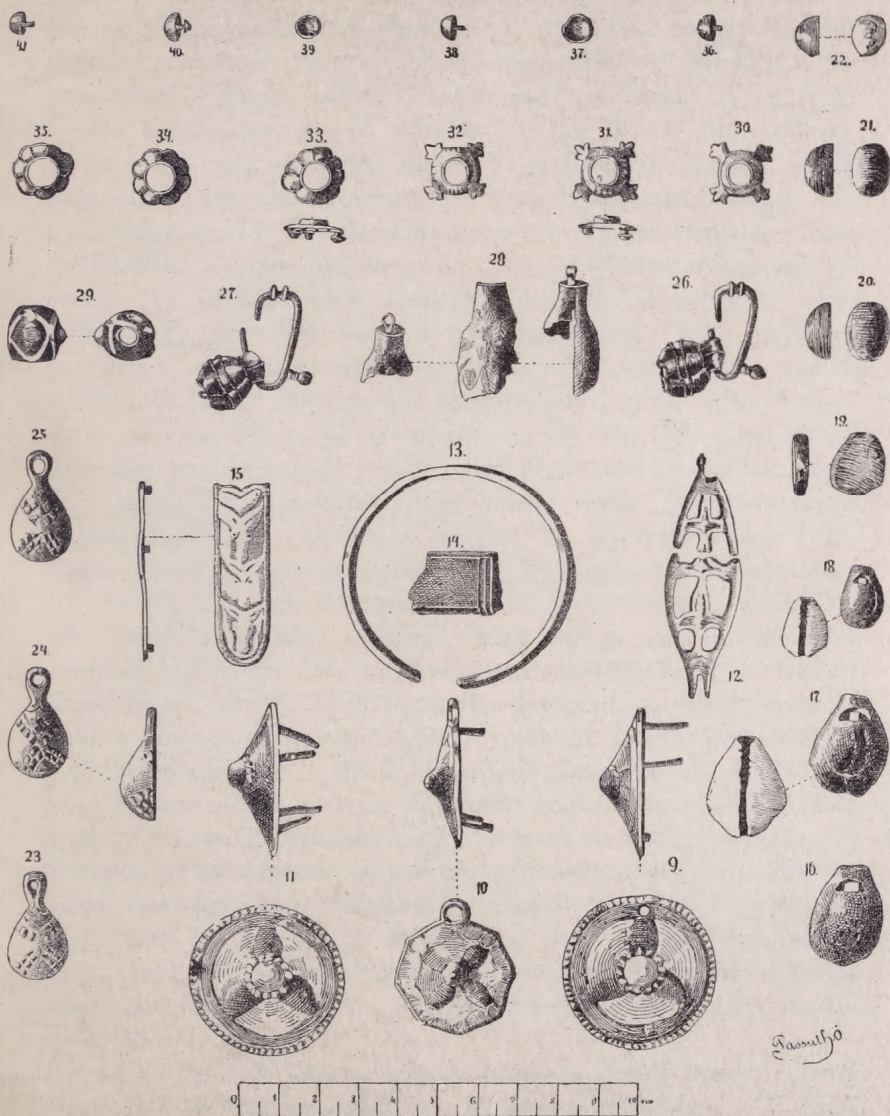
6. Német Lajos. A rajz csak megközelíti az érem jellegét, de nem elég pontos. Előlap: † HVLO (?) IVS REX két központi kör között, a középső körben egyenszerű kereszt négy sarkában egy-egy gömböcs. Hátlap: XRIST ? RLIO templom homloka, felül kereszttel az ormán.

7. I. Henrik (910—936.). A rajz csak hozzávető képét adja. — Az érem mindkét oldalán kettős veret van, mely bélyegcsúzásból származhatik. Az előlapon kettős gyöngykörben volt Heinricus rex felirat; a középső körben van egyenlő ágú kereszt, melynek mindegyik sarkában háromszögű alak. A hátlapon állott négy sorban B | ARGENTINA | CIVI | A Strassburgi veret.

8. N. Lajos király? A rajz nem adja híven az érmet. Előlap: † ? ŠVSPIVSS REX két központi körben, a belső körben egyenlő ágú kereszt, mindegyik sarkában gömböcs. Hátlap: XRISTIA NARELO templom homlokzata, ormán kereszt.

Egyéb tárgyak:

(III. ábra) 9. Gomb köralakú rossz ezüstből közepett kidomborodó félgömbbel, körülötte gyöngykörrel, három felé kiágazó levéllel, a gomb legszélén gyöngykörrel és ezen belül kidomborodó síma szalaggal, a levelek közti tér megaranyozott, négy 1'3 cm. hosszú szöggel, melyből kettő el van törve; a gomb két ellentétes szélén át van lyukasztva és az egyik lyukban u. l. szögfej van még. — 10. Gomb, körded alakú rossz ezüstlemezből, rajta közepett

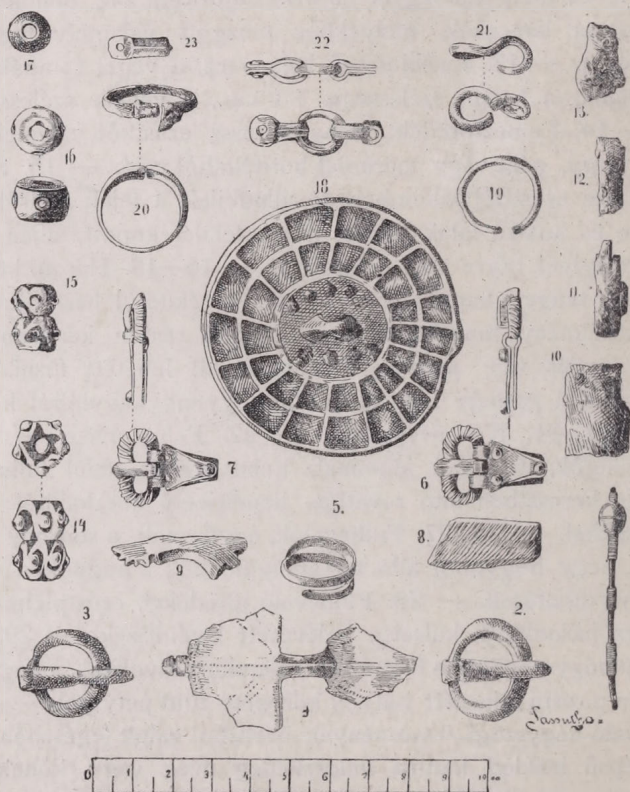

NÉPVÁNDORLÁSKORI SÍRLELET CSORNÁRÓL. III. ÁBRA.

kidomborodó félgömb, abból négyfelé ágazó domború levéllel, a levelek végén körded kidomborodással és közben mindig a gömb szélén körszelvény idomú két kidomborodás, a fönmaradó tér aranyozott, a gomb szélén fül, alján három 0'7 cm. hosszú szög. — 11. Gomb hasonlít a 9. számúra. — 12. Bronz, áttört munka, három levél, mely mindegyik hármás tagozással bir, mindkét végén párhuzamos lemezek, melyekben mozgott valamely függő dísz nyujtványa. — 13. Ezüstlemezű karperecz, a végei tompák s kissé szélesbülők, a lemez szélessége 1'1 cm., a végein szélessége 1'4 cm. — 14. Lemeztöredék, élenyült rossz ezüsből valamely hosszúkas tárgy, pánt vagy markolat borítékából való. — 15. Szíjvégre való lemez ezüsből kidomborodó állatfejjel; a fejek előlről vannak tekintve és hosszú fülük kétfelé áll, a felület kopott, alján öt apró szög, melylyel bőrre volt erősíthető. — 16—18. Három különböző nagyságú tengeri kagyló (ciprea), melyet ékítésül használtak, miről az a körülmény tanuskodik, hogy kihajló részén keresztmetszetes vágású nyílás van, melyen a kagylót föl lehetett fűzni. — 19. Lapos idomú gyöngy hosszában átfúrt, gyöngykagylóból kimetszve (?). — 20., 21. Kék üvegpasta. — 22. Fehér üveg. — 23., 24., 25. Csüngők, tojásdad idommal, belül üresek, felül füllel, külső felületén keresztben futó rovátkos bemetszésű kockákból alakított díszítésekkel. — 26., 27. Fülbevalók, egyformák, a sodrony ezüsből való, a négy bogyóból álló tag aranypléhből, a bogyókon rovátkos sodronyú díszítések. — 28. Fülbevaló töredékei, ezüstpléhből idoma bogyóra hasonlított, külsején belévéselt levéldíszek. — 29. Fekete gyöngy négyszögökben futó fehérés berakott sávokkal, a négyszögök közepén pirosra színezett bütyök közepett zöld petytyel. — 30—31. Szíjra való négyszögű díszítmények bronzból valók (egészen öt van), a középső körded karima valószínűleg üveg vagy kőnek volt a foglaltványa. — 33—34. Hasonló rendeltetésű díszítmények, csak hogy kerek idomúak és karimájuk csipkézett. — 36—41. Apró ezüstszőgek, félgömbidomú, belül üres.

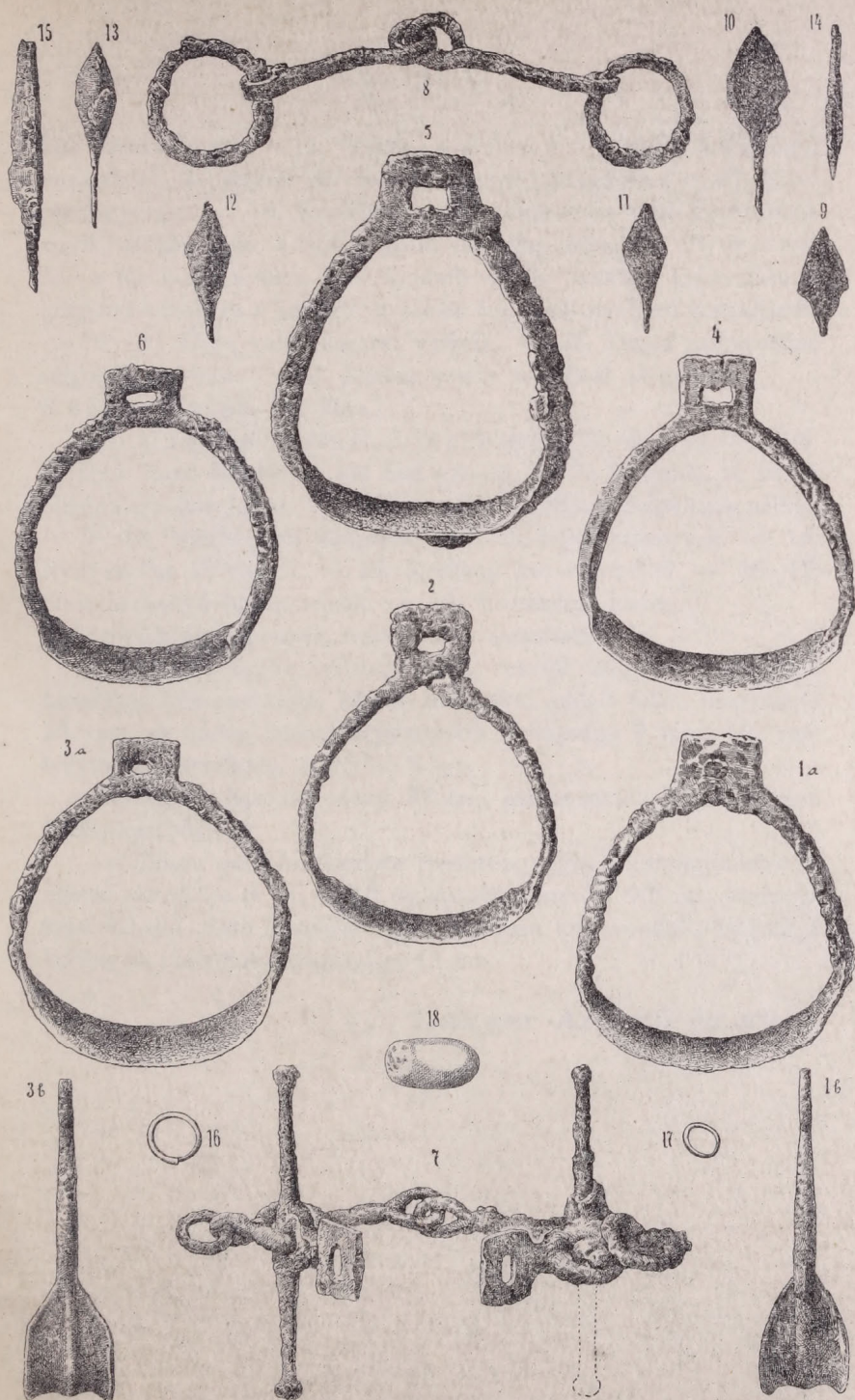
(IV. ábra) 1. Gömbös tű bronzból, a gömb üres, a száron négy apró sodrott hengerke. — 2. Csát sárgarézből. — 3. Csát rossz ezüsből. — 4. Fibula csonka töredéke, ezüsből. Feje félkorong idomú volt, alján még meg van a peczek, melyen átment a rugó és a peczek, mely tartotta a tűt, a fejfelőli lemez felületét a

nyakból három felé kiinduló zig-zeges vonaldísz ékíti; hasonlókép finom pontdísz ékíté a láb tagját. — 5. Gyűrű két hajlású bronz-huzalból, egyik vége hegyes. — 6. és 7. Ezüst csat, karikája rovátkolt, teste háromszögídomú, egyikén meg van a három szegecske, másikon kettő hiányzik. — 8. Egy darab kékes zöld áttetsző üveg,

NÉPVÁNDORLÁSKORI SÍRLELET CSORNÁRÓL. IV. ÁBRA.

vastagsága 0'004. — 9. Csonttöredék, állagát teljesen átjárta a bronz zöld rozsdája. — 10—13. Vastrészecskék, valószínűleg késpengéből és nyílhegyekből. — 14—17. Üveggyöngyök. — 14. Dupla gyöngy vérvörös, fehér dudorokkal és betétekkel. — 15. Dupla gyöngy téglaszínű, sárga betétekkel s reá rakott fehér és

NÉPVÁNDORLÁSKORI SÍRLELET CSORNÁRÓL. V. ÁBRA.

kék csücskökkel. — 16. Fehér, a szélein s a pettyek körül zöld vonalakkal, a pettyek vérvörösek, közepett sárgások. — 17. Kénszínű gyöngy. — 18. Korongos idomú tükör rossz ezüst keverékből, egyik oldala síma, a rajz a hátát mutatja; közepett átlukasztott fül, a fül körül nyolcz apró kidomborodás, továbbá kidomborodó központi körök és a körökön a szélek felé futó domború vonaldiszek. — 19—20. Újra való sárgaréz gyűrűk. — 21. Dupla csavarodású sárgaréz sodrony. — 22. Karika kettős csatlással sárgarézből.

Kengyelvasak. (V. ábra.)

1. a) a nyílási irányában, 1. b) oldalnézete 2—2. a) b) 4—5—6. az aljuk mind bordás és két felé kihajló. — 7. Vaszabla, az egyik oldalpálcza fele letört. — 8. Egyszerű vaszabla oldalpálczák nélkül. — 9—13. Nyílhegyek többnyire csonkák, lapos szárnyuak. — 14. Nyilvesszője (?) vasból. — 15. Keskeny kés vasnyéllel. — 16. 17. Síma sodronyú bronzkarikák. — 18. Rózsaszínű kavics.

Edények és koponyák, ezeket nem rajzoltattuk le.

a) Szürke bögre, vastag fallal, rosszul átégetett agyagból, hosszúkás keskeny teste, kihulló karimával, oldalt füllel, magassága 15. cm., az edény falának legnagyobb vastagsága 7 mm., alja szabálytalanul kerekded, átmérője 8 cm.

b) Ehhez hasonló edény, 17 cm., magas mindkettő a délkeleti 1888. leletből.

c) Bögre szürkés, feketére égetett agyagból, korongon készült, aljának átmérője 8 cm., felső nyílásának átmérője 9.5 cm., karimája kissé kihajló, teste kihajlásán párhuzamosan futó vonalak, melyek a korongon támadtak, magassága 12 cm.

Lakner Ambró és xy.

III. A Fertő körül eltűnt régi helynevek.

Addig, míg Nagy Imre tüzetes értekezését a »Századok« 1869. évfolyamának X. füzetében a Fertő régi áradásáról olvasni alkalmam nem volt, magam is azok közé tartoztam, kik ama balhírű »urbarium«-ban felsorolt hat helységnek a Fertő árjai által történt elpusztítását valóságnak vették; s e jóhiszeműséget annál is inkább megbocsáthatom magamnak, mert mint tudjuk, Hevenesi Gábortól kezdve a legújabb időkig összes íróink egyik a másik után híven ismételték a Fertő által állítólag eltemetett helységek szomorú történetét annyira, hogy laikusnak eszébe se juthatott volna a történeti tényül oda állított eset hitelességét kétségbe vonni. Most azonban, miután Nagy Imre idézett munkában tudományos kritikájával tönkre tette a történetünkbe csempészett hamis hírt, nem marad más hátra, mint azt mondani, hogy az említett helységekről, melyek tényleg soha nem léteztek, még szólni sem kell.

Én ez alkalommal kizárólag okmányokban előforduló olyan helységek vagy kisebb földterületekről fogok megemlékezni, melyek a Fertő közelében feküdtek és utóbb régi neveiket végkép elvesztették, de határaik — a nélkül, hogy napjainkban a Fertő medrében áznának — többnyire a szomszéd földterületekbe olvadtanak. Érinteni fogom, hogy a Fertő egykori kiterjedését tekintve valószínű-e, hogy egyes mivel nagyobb földterület, milyen például a XIII—XV. századbéli Tard helység határa, a mai Fertő közepe táján egész korszakon át folytonosan fönállott?

Először tehát a Fertőről kell néhány megjegyzést előre bo-
csátanom, azután pedig az eltűnt régi helynevekkel lesz dolgom.

A F e r t ő.

A Fertőnek keletkezési idejéről a vélemények nagyon elágaz-
ván, Ráth Károly is a *•Győri tört. és rég. füzetek•* I. k. 106.
lapján úgy vélekedik, hogy a nevezett tó a Hanysággal együtt
csak a XIII. század közepén képződött, azonban ennek ellent mond
a Fessler által idézett levél, melyben Kálmán király 1096. évben
a keresztesek egyik vezérét Gotfriedet *•An des neuen Sees Ufer•*
Cyperonba hívja meg tanácskozásra; ellenmond továbbá a XII.
század némely okmányadata, mely a Fertőt már megemlíti. De ha
mindjárt az írott kútfők azt nem bizonyítanak is, ott vannak a Fertő
mellékén a hajdani czölöp-építmények, melyek, mint Ortway
•Magyarország régi vízrajza• cz. munkája I. k. 106. lapján olvassuk,
nyilván tanuskodnak arról, miszerint a Fertő tava már a történet-
írás előtti korban létezett.

Más kérdés az, hogy a Fertő kiterjedésre nézve századakon
át általában megtartá-e régi alakját, vagy ha vízállása lényegesen
változott volna, e változás állandóságáról birunk e biztos adattal?

Ortway idézett művében a *•Vízapadás•*-ról értekeznek, s ez
uttal a tudósoknak e pontban egymással ellenkező nézeteit mérle-
gezve, Magyarországnak a XIV. század előtti vízbőségére nézve
azon megállapodásra jut, hogy azóta vizeink igen is fogytak, nagy
mérvben geografiailag, jelentéktelen mérvben tömegileg. Ez úgy
hiszem általánosan állhat hazánk vizeire nézve, de azért nincs kizárva
a lehetőség, hogy talán éppen a Fertő tava, mint némelyek erősítik,
e tekintetben kivételt képezvén, annak vizei jelenleg nagyobb te-
rületekre terjednek ki és nagyobb tömeget tartalmaznak, mint a
XIV. század előtti korszakban. Valószínű-e, s az okiratok eddig
ismert adatai minden kétséget kizárva tanúskodnak-e a mellett, hogy
a Fertő századok előtt sokkal kisebb volt, mint mai napon, azt
avval, mit jelen közleményemben elmondani fogok, némileg földre-
riteni óhajtanám.

Nem szólok arról, hogy sok régi víz tényleg elenyészett; de
az is bizonyos, hogy számos víznek régi neve eltűnt ugyan, azonban
a víz maga tényleg más név alatt ma is existál, azért úgy hiszem

az eltűnt sok víz-név még nem indokolja eléggé a vizek általános fogyását. El nem mulaszthatom régi, különösen Árpádkori okmányaink és krónikáink terminológiáját, melyre Ortvyai idézett művének »Vízapadás« cz. fejezetében nagyon helyes megjegyzéseket közölt, elmélkedésem keretébe vonni. Így gyakran előfordul, hogy dombot hegynek, csermelyt folyónak s apró eret is folyónak, folyamnak neveznek; valamint az ellenkezőre is vannak esetek. Sőt az is megtörtént, hogy egy s ugyanazon okmányban valamely vizet forrásnak, csermelynek és folyónak is írnak, Béla király névtelen jegyzője a Balatonról csak mint »fluvius«-ról, a Fertőről pedig mint »lutum Muson«-ról emlékezik. De arra is van eset, hogy egy okiratunk a Dunát egyszerű »fons« névvel tisztelte meg. E felsorolt adatokból alaposan következtethetem, hogyha egy-két régi okmány a Fertőről mint fluviusról beszél is, ezen elnevezés jogosultsága még bebizonyítva nincsen.

Ama ismeretes körülmény, hogy a Fertő révpartjain egykor (a XIII. és XIV. században) szedetni szokott vízi vámról emlékeznek az okmányok, csakugyan tápot nyújt azon véleménynek, mely azt vitatja, miszerint a vámréveket leginkább csak folyó alakú s így keskenyebb vizeken lehetett alkalmazni. Ezen vélemény úgylátszik még nagyobb érvet vél abban találni, hogy utóbb, midőn tudniillik állítólag a Fertő áradása következtében annak vizén a révek ideje lejárt volna, a Fertőnek vámjá teljesen megszűnt.

Megvallom, a századok előtt divatozott fertői vízvámról s e jognak mikénti gyakorlatáról szóló tüzetes történeti adatokat nem ismervén, sok tekintetben nehéz nekem a megelőző sorokban idézett vélemény ellenében saját nézetemet érvényesíteni, de azt mégis mindenek előtt hangsúlyoznom kell, hogy a helyi viszonyokból ítélve a vízi közlekedés természetes fővonalát a Fertő tavának nyugoti és keleti partjai között mindenesetre legczélszerűbben a tó középpontja körül, nevezetesen egy részről Rákos, Medgyes, Ruszt, más részről pedig Ilmicz tájéka közt lehetett létesíteni, a hol a régi időben a rév-vámot szedték, de hangsúlyoznom kell még azt is, hogy nemcsak a Fertő, hanem a sokkal nagyobb Balaton partjain is találunk révet, mint ezt a Zalamegye tapolczai járásában 1093. évben (Árp. uj okm. VII. 201.) főállott Csasztai rév csalthatatlannal bizonyítja. Azt hiszem tehát, hogyha később az okmányokban a

fertői vámnak nyoma nincs, az nem azt jelenti, hogy a nagyobb vízállás miatt a révek megszűntek, hanem inkább azt, hogy a fertői vámszedés joga valami más ok miatt talán többé nem gyakoroltatott?

A Fertő és Hanyság.

Vegyük már most a Fertő és Hanyság mai állapotját figyelembe s vonjunk ebből a mennyire lehet következtetést a multra. Tudjuk, hogy a Hanyság csak a múlt században is a mostaninál sokkal nagyobb területre terjeszkedett ki. Még 1826-ban is »Mosonmegye monografiája« szerint a Hanyság összes területe 88,500 holdra rugott, holott az újabb fölmérések azt már csak 62,000 holdra becsülik; s e csökkenést az 1826-ban keletkezett csatornáknak kell tulajdonítani, melyek egyszersmind azt is eredményezték, hogy míg Mosonmegyében a XVIII. század végén 9000 hold nádas volt, addig ott jelenleg csak 1912 hold nádaszt találunk. De azért — és ezt különösen figyelembe kell ajánlanom — az 1826-ban s azóta létesült csatornázások a Fertőre még sem valának lényeges befolyással, mert 1863-ig a tó víztükrének rendszeres magasságát változatlanul megtartá.

»Mosonmegye monografiája« a Hanyságnak közép magasságát a tenger színe fölött 374 lábra teszi, mely a Fertő közép vízállását csak 7 lábbal mulja felül, s ha számításba vesszük, hogy a háromszögelési gulák a vidék emelkedettebb helyein állítottak föl, akkor a Hanyság valódi közép magasságát még kevesebbre kell tenni úgy, hogy a Fertő vize nagy áradások esetében a Hanyságnak átlagos magasságát is talán megközelíté.

Századok előtt a Hanyság a mai magassági ponttól bizonyosan távol állott. A kis Rába, Répcze és Ikva árjai nagy mennyiségű iszapot raktak le, s ha a Kapuvár közelében fekvő Öntésnél a kis Rába jobb partja körül felöntött szántóföldek talajának alsó rétegébe pillantunk, meggyőződhetünk, hogy néhol több lábnyira a föld felszíne alatt még teljesen el nem korhadtt sásféle növényzet alkatrészeire akadhatni, melyek egykor a sokkal alantabb fekvő rétek felszínének gazdag takaróját képezték. Öntés közelében a »Tuskós« rét mellett folyó kis Rába medrében előforduló fa tuskók arról tanúskodnak, hogy itt egy elöntött és iszappal borított erdő nyomai előtt állunk. Elhagyva Öntést, melynek tőszomszédságában

elterülő homokdomb, mint feltűnő jelenség, a természettudósok éber figyelmét bizonyosan lekötötte s tova folytatva szemlénket, azt gondolom, miszerint az áradásoknak kell tulajdonítani azt is, hogy a »Fenyvestő« területe már 26 évvel ezelőtt is naponkint szűkebb körre szorult s hogy a rajta lebegő kis fenyves, mint valóságos úszósziget előbbi nevezetességéből oly sokat veszített, úgy szintén a gyakori áradások befolyását észleljük talán akkor is, midőn látjuk, hogy a »Királytó« (melynek feneketlen mélységéről eleget hallotunk beszélni) felszíne szűkebb határok közé tereltetett.

Valószínű tehát, hogy századok előtt, midőn a Fertő rendes vízállása néha folytonos esőzések következtében oly mérvben növekedett, hogy árjai az addigi medrét, különösen déli irányban, átlépven azok épen a Hanyság felszínének a jelenkori állapothoz mérve alantabb fekvése miatt az Ikva, Répcze és kis Rába árvizei által képezett állandó mocsárokkal könnyen érintkezhettek ugyan, de azért nem hiszem, hogy a Hanyság akkor a Fertő rendes vízállásának apasztására jelentékeny módon befolyjni képes lett volna. Csak annyi való, hogy a Fertő fölösleges vizével időről-időre a nem rég mult korban is táplálá a Hanyság területét, a mint az Bél Mátyásnak 1736. évi munkájából is kiviláglik, midőn szerző t. i. azt mondja, hogy a Hanyság a közel fekvő tónak lefolyó vizéből táplálkozik.

Egy 1344. évi okmányból, melyet Nagy Imre jeles tudósunk a »Századok« 1883-iki VIII. füzetében közölt »Sopron multja« cz. értekezésébe felvett, kitűnik, hogy Ruszttól keletre Tard helység feküdt, melyet ennélfogva állítás szerint a Fertő mai medrének közepén kellene keresnünk. Ha átlapozzuk a XII—XV. század közti okmányokat, melyek a Fertő partján fekvő helysegeinknek a Fertő irányába nyúló határvonalairól emlékeznek, azt fogjuk tapasztalni, hogy azok ott a tó irányába haladva, mindig csak a Fertővel, de nem más helységgel érintkeztek; úgy arról is meggyőződhetünk, hogy 1429-ben (Győri tört. és rég. füz. III. k. 320. l.) a Balf és Boz közti határvonal a Fertőből indul ki. Már pedig nem szenved kétséget, hogyha a tó közepén oly annyira lepadt volna a víz, a Fertő egész medrének hosszában megfelelő arányban észlelnünk kellene e valóban rendkívüli apadás következményeit. Egyébránt Tard helységre még alább vissza fogok térni, most pedig, mielőtt

néhány régi eltűnt helynévről gondolataimat elmondanám, különösen megemlítenédnek tartom azt, hogy a »iuxta« szónak tág értelme is okozhatja, hogy például néha közvetlenül a Fertő vize mellett keresünk valamely helyet, s utóbb nagy meglepetésünkre reá jövünk, miszerint a keresett hely és a Fertő közt még két falu határa fekszik.

Peresznye.

Csak annak jellemzéseül, hogy a határok idő folytán mennyire megváltozhatnak, szeretném itt legelőször is a »Sopron multja«-ban említett régi Peresznye fekvését lehetőleg megállapítani. Az ott idézett 1244-iki okirat kivonata szerint ugyanis Rákos határa nyugatról Peresznyéig fölnyúlik, innét keletre fordulva Macskád fölött a Sopronból Medgyesre vezető nagy utat, mielőtt a Fertőhöz jutna, átszeli. Azt hiszem tehát, hogy Rákos határa északnak nem nyúlt föl oly messzire mint ma, következésképp a mai rákosi területnek északi része egykor Peresznye déli területét képezte. A Magyar tört.-tár IX. k. 109. lapján közölt okmánykivonat: »quedam bona sua in Mead (ma Margit) videlicet quator feoda et dimidium cum quibusdam agris, qui communiter obermazze nuncupantur . . .« rövid tartalmából azt következtetem, hogy a Cinfalva határában fekvő mai Übermasz puszta 1296-ban és hihetőleg előbb, sőt utóbb is, bizonyos ideig Margit helység déli területéhez tartozott. Ha ehhez hozzá adjuk, hogy a »Századok« 1869-iki folyama 708. lapján egy közelebb meg nem jelölt okirat alapján az mondatik, hogy Peresznye falu Medgyesnek volt szomszédja: úgy talán nem tévedek, ha azt gyanítom, miszerint Szt.-Margit mai déli határának végső része az országút és Medgyes közt, ez oldalon Peresznyének északi területét alkotá, továbbá Peresznye és a mai Cinfalva közt a régente Margitához tartozó Übermasz birtok terült el.

Ezen saját véleményemet azonban, — mivel a »Századok«-ban idézett fentebbi okmány s az ugyanott érintett másik okirat tartalma is előttem ismeretlen lévén, az ezek alapján ott keletkezett állítást, »hogy Peresznye nem más, mint a mai Cinfalva« kétségsbe vonni nekem szabad; s különben is idő múlva a határok tetemesen meg is változhatnak, — azért mint mondám saját véleményemet csak bizonyos föntartással közölhetem,

Keych.

Tekintsünk már most a Fertő keleti partjára, hol, mint tudjuk, nagy kiterjedésű területek tartoztak egykor Sopronmegyéhez. Ezek közt első helyen említést érdemel Keych nevű helység, melyből 1269-ben (Fejér IV. 3541.) bizonyos földterület adományoztatott a bors-monostori ciszt. apátságnak; s miután ezen birtoknak határa először az Ilmiczről Vallára vezető útig (mely hihetőleg a mai irányt követte) terjedt, s másodszor Vallának is szomszédja volt: azért úgy hiszem, hogy világosan ki van itt fejezve, miszerint Keych a mai pomogyi határból az északi részt és valószínűen a nyugoti oldal bizonyos részét is magában foglalá, mely birtoknak szélső északi vége a Fertő mai partjától 7 kilométernyire fekszik. Ily hosszú vonalon, hogy még más birtok is helyet talált, azt bizonyítja a régi időből számos hasonló eset, de különösen bizonyítja egy 1362. évi okmány (F. IX. 3. 326.), mely szerint Póstatelek nevű földbirtok Lombar Tamásnak és Mike fiának Miklósnak Keych birtokától délre feküdt, s azután a pomogyi határral (gondolom keleten) és a Fertő vizével érintkezett.

Egyébiránt kiemelnem kell, hogy az okiratok szövege szerint Keych birtok az alább megemlített Vitézföldétől nem délre, hanem inkább keletre esett. Pomogy határa pedig, mely mint a »Századok« 1869. folyamának 703. lapján olvasom, 1346. évben is a Fertő vizével volt határos, a XIII. és XIV. században az előadottak szerint a mostaninál kisebb területre szorítkozott; mert a mennyire az okmányok sejtetni engedik Keych és Póstatelek a mai Pomogynak nyugoti feléből állván, ezen birtokok későbbben Pomogy határába olvadtak, s így a két régi helynév csakhamar feledékenységbe ment.

Vitézfölde.

A sokszor említett »Sopron multja«-ban idézett 1318. évi oklevél szavai szerint Vitézfölde nevű birtok, mely már akkor és későbbben is, egykori birtokosának kezdeményezése következtében Bánfalvának is hivatott »possessio Vitézfölde vocata, inter possessiones Keych et Tord, iuxta fluvium Fertheu existens« a Fertő mellett lévén keresendő, az oklevél tartalmából következtetem, hogy

az a Fertő vizének közvetetlen szomszédja volt s a mai Bánfalva határában foglalt helyet.

Fentebb előadott nézetem szerint kétségen kívül Vitézfölde keleten a keychi birtok vonalával volt határos; de hogy nyugaton azután a Tard nevű birtokkal hogyan jöhetett szomszédságba, azt már azon okból bajos megérteni, mert ez irányban feküdt Ilmicz helység, melynek már 1299. évben (Árp. új okm. V. 222.) a Fertőnél réve volt, bizonyosságául annak, hogy az ő határa is a Fertő vizéig terjedett. Ilmicznek a sz. Márton tiszteletére emelt akkori egyházához közel a Zyktou nevű halastó foglalt helyet, mely körülmény annyiból is figyelemre méltó, mert határában ma is ismerjük a Sziktó nevű tavat. Hogy Ilmeulch (Ilmic) helységben 1280-ban Oslí Herbordnak fia Herbort birtokos volt, az kiderül a »Hazai okl. tár.« 87. lapján közölt okmányból, mely szerint a nevezett birtokos bizonyos földet ott a csornai prépostságnak adományozott.

Mindezt csak azért soroltam elő, hogy Ilmie akkori létezését megállapítva kimutassam, miszerint ott Vitézfölde az említett Tard helységgel nem érintkezhetett, az pedig, hogy Ilmic egy részét egykor talán Tardnak is nevezték volna, még eddig kérdés tárgyát nem képezte.

T a r d.

Csak az a lehetőség maradna tehát, hogy Vitézfölde talán északon a mai Bánfalva határának felső részén ütközött Tard határába, mely utóbbi birtok e szerint a mai Bánfalva északi határának bizonyos részéből és Felső-Ilmic területéből alakulhatván, nyugoton Ruszt irányába közvetlenül a Fertő vizeig terjeszkedhetett. Különben az sincs kizárva, hogy több Tard nevű birtok létezett vagyis hogy az okmányokban előforduló adatok, melyek Tadról szólnak, nem egy és ugyanazon birtokra vonatkoznak. Kérdés tehát, hogy az »Eltűnt vármegyék« cz. munka 342. lapján érintett Tard falu Sopronmegyében, melynek 1225. évben szent. Salvator tiszteletére épült egyháza volt, a szóban forgó Tardnak felel-e meg? Azonban ennek fejtegetése kitűzött céloimtól nagyon messze vinne, s én inkább a Ruszt adományozására vonatkozó és már fentebb idézett 1344. évi okiratra nézve óhajtánék itt egy szerény észrevételt kockáztatni,

Az okirat elvitázhatatlanul azt mondja, hogy Rusztól keletre Tard fekszik; s miután az ismert okiratok szövegezéséből nem szoktunk ahhoz, hogy a Fertő körül fekvő valamely helység határába, a hozzá tartozó fertő-tavi vízterületet is beleértsük s a többi eddig ismert határjárásoktól eltérőleg Ruszt és Tard közt a Fertő vizében határválasztó vonalat képzeljünk: azért nem csodálom, ha azt véljük, miszerint Rusztnak csakugyan szárazföldi határa érintkezett Tard szárazföldi területével. De úgy hiszem nagyon is óvakodásra int bennünket az okirat ezen kifejezése: *«cum eadem aqua Ferteu eandem (possessionem Rust) attingente»*; mert ha tényleg érinté a Fertő vize Ruszt határát, úgy ez érintés első sorban keleten kell, hogy történt legyen; már pedig akkor Ruszt, melyhez az okirat szerint a Fertő vize is tartozott, Tarddal szárazföldileg kapcsolatban nem állhatott, hanem a két helység szárazföldi területei közt a Fertő tavának vize foglalt helyet. Ez volna tehát az én nézetem!

Az okirat látszólagos ellenmondása különben a kérdés teljes és alapos megoldását nehezíti ugyan, hanem ha más okmányokból egykor Tardnak keleti határáról a vele szomszédos területeknek ismerete útján valami hírt tudnánk kipuhatolni, akkor a még egészen le nem küzdött kételynek is elnémulnia kellene. Hogy végre az okirat 1344-ben a Fertőről mint *«vízről»* szól, az nem jöhet tekintetbe, annál kevésbé, mert azt a *«Sopron multjá»*-ban idézett s ugyanazon évben kelt másik okmány is ellensúlyozza, mely a Fertőt tónak nevezi.

Figyelemre méltó az, mi a *«Sopron multjá»*-ban a 41. lapon mondatik, hogy t. i. az 1262. évi adománylevél szerint Lampertus de Keych fölkérte *«terram Tord in confinio de supra Musunium terre sue hereditarie vicinam.»* Ebből, ha nem csalódom, azt lehet némi valószínűséggel következtetni, hogy Tard egyrészt a Keychiek birtokához közel feküdt, másrészt pedig Mosonmegye határának vonalát is érintette; úgy hogy Tardnak helyrajzi fekvésére nézve legalább annyi bizonyosnak látszik, miszerint ennek területe északon és keleten a mai Pátfalú, Boldogasszony, Szt.-András helységek közelében Mosonmegye határának menetét követte. Ha ezen magyarázat helyes, úgy az a fentebbi véleményem hihetőségét is fokozza.

(Mikor ezeket írtam,*) még nem bírtam a megfelelő helyismerettel és részletes térképi adatok sem álltak rendelkezésemre, azon téves megállapodásra jutottam, hogy Vitézföldének egész nyugoti határvonala Tarddal azon okból nem érintkezhetett, mert a nyugoti alsó részen a régi Ilmicz faluba kellett volna ütköznie. Ezen hibás következtetésem pedig onnét eredt, mert azt hittem, hogy ha különösen megyénkbeli Felső-László, F.-Szakony, F.-Pulya, F.-Bük, F.-Pásztori és F.-Szopor helységek belsőégei és külhatárai feljebb fekszenek, mint Alsó-László, A.-Szakony, A.-Pulya, A.-Bük, Alsó-Pásztori és A.-Szopor helységek belsőégei és külhatárai: akkor a mai két Ilmiczre nézve sem tehetek indokolt kivételt, hanem minden további aggodalom nélkül állíthatom, miszerint ma Felső-Ilmicz az ilmiczi területekből a felső részt, Alsó-Ilmicz pedig az alsó részt foglalja el. Pedig e tekintetben, a mint azóta részletes térképek kijelölt határvonalaiból meggyőződnöm sikerült, akaratom ellen tévedtem, mert a dolog, mint látni fogjuk, egészen másképp áll.

Ugyanis Felső-Ilmiczet, — mely az én véleményem szerint a régi Ilmicznek felel meg, s csak is belsőségének fekvésére nézve nevezhető ma »felső«-nek, — minden oldalról, tehát felülről is Alsó-Ilmicz határa folyja körül, úgy, hogy e sajátágos helyzetnél fogva Felső-Ilmicz területének egyedüli szomszédjal: csak Alsó-Ilmicz és a Fertő-tava. Igen valószínű tehát, úgy hiszem, hogy a mai Alsó-Ilmicz területén egykor keletkezett Tard a régi időben szinte ily módon körülzárta az akkori Ilmicz (ma Felső-Ilmicz) határát; a miért is Vitézföldének északról déli irányba haladó nyugoti határvonala a régi Ilmicz területébe egy ponton sem ütközhetett, hanem közvetlenül Tardnak keleti határát érintette. Tard különben két főbirtokrészből állván, úgy gondolom az egyikét a Tardi család, a másikat pedig az Osl családbeliek bírták; azonban e körülményt, valamint azt a kérdést is, valjon Tardnak és a vele szomszédos Vitézföldének területei egykor északon, úgy mint ma Alsó-Ilmicz és Bánfalva, egész Pálfalváig nyúltak-e föl? — csak még ezután napfényre hozandó adatok nyomán lehetne hátározottan földeríteni.)

U r k o n y.

*Sopron multjából Urkony nevű birtokra nézve tudom, hogy 1344., 1393. és 1425-iki oklevelek szerint az »iuxta« és

*) 1884-ben.

„penes lacum Fertő“ Sopronmegyében feküdt. Én is hiszem, hogy az Urkony düllők a süttöri határban mai napig fentarták a helynevet; s mivel Urkony Szergénnyel együtt említették egy ott idézett okmányban, azért valószínű, hogy ezek egymással határosok is valának. De hogy a hanyagsági területből is bizonyos rész az egykor önálló Urkonyhoz tartozott, én szinte hihetőnek tartom; azonban míg régi szomszédjairól és a mai Süttör keletkezéséről biztos adatokkal nem birunk, addig Urkony kiterjedésére nézve tisztában alig leszünk.

A szt.-kereszti apátság birtokán.

Most az ausztriai szt.-kereszti ciszt. apátság kiadott okmánytárából böngészett adatok alapján némely eltűnt helynevekről fogok megemlékezni, melyekre nézve azonban a forrás lapjaira való hivatkozást egészen mellőzendőnek véltem, mert az okmánytárhoz teljes névtár van csatolva, melynek segítségével minden okiratra könnyen rátalálhatunk.

Igaz ugyan, hogy az okmányok főkép az apátság birtokviszonyaira vonatkozván, első sorban Mosonmegye multjának földerítésére szolgálnak; de azért itt-ott egy adat megyénkre is vonatkozik. Azon körülmény pedig, hogy azokban a Fertő neve gyakran előfordul, továbbá, hogy ezen okmányok kifejezése szerint „iuxta Fertő“ elterült birtokok valószínű fekvésére nézve tájékozva magunkat, a jelen közleményemben nyilvánult véleményem támogatására hason esetekre hivatkoznom, s egyuttal elősorolnom lehessen, miszerint a Fertő körül létezett némely régi helységek neveiket elveszithették ugyan, de maguk egyszerűen a szomszéd határokhba olvadtanak, — mondom ezen körülmény követeli tőlem, hogy a nagybecsű gyűjteményből egy pár adatot ez alkalommal fölhasználjak. Különösen az apátsági birtok némely része közvetlenül a Fertővel is érintkezik, s azért a határleírásból a Fertő akkori vízállására nézve is némi tájékoztatást merithetünk.

Mielőtt tulajdonképeni themámra térhetnék, futólag egy tévedésre kell utalnom. Ismeretes ugyanis előttünk azon hagyomány, hogy 1282. óta a mohácsi vészig Királyudvaron (Curia regis) a Lajta mellett egy önálló ciszter. rendű apátság létezett. Ezen alapítalan hagyománynak azonban ellent mond, hogy Királyudvar 1203.

óta a XIV. század végéig terjedő okmánytár több adata szerint folytonosan az ausztriai szt.-kereszti ciszt. apátságnak lévén birtokában, 1374. évben Lajos király ezen apátság királyudvari alattvalóinak adómentességet ad. A későbbi korra nézve pedig a szentkereszti apátság történetének írója, Koll Malachias munkája 110., 229. és 251. lapjain azt írja, hogy a rend magyarországi birtokait, köztük Királyudvart, melyek a mohácsi napok után 1529-ben mind elpusztítottak, ez esemény következtében támadt általános pénz-zavar miatt ugyan eladni kényszerült, azonban nemsokára azokat ismét visszaváltá. De teljesen eltekintve ettől, nézetem szerint alig képzelhetni, hogy két századon túl a mohácsi vészig egy önálló apátság existáljon, melynek birtokviszonyairól és apátjairól egészen hallgat a krónika.

A Királyudvar melletti romokat tehát a mohácsi gyász után bekövetkezett pusztítás szomorú emlékének kell tartani, s vagy az egykori királyi kastély vagy valamely grangia-épület maradványai lehetnek.

Barátfalu területe.

A szt.-kereszti apátság egyik terjedelmes birtokát az okmányokban gyakran emlegetett mai Barátfalva képezi, melynek külön nevezetű alkatrészei, mint látni fogjuk, idő folytán kerültek az apátság kezébe, s lassanként elvesztvén régi neveiket, egy nagy területbe olvadva összeponctosulának. Az egész birtoktest nem fekszik ugyan közvetlenül a Fertő vize mellett, de azért az okmányok szokott szólásmód formájára még is többnyire azt mondják: „iuxta“ Fertő s e kifejezés, ha nem tudnók, hogy e tájékon némely helységek, melyeknek nevei utóbb eltűntek, a Fertő árjaitól nagyon messze estek, — első pillanatban könnyen tévedésbe ejthetne bennünket. Barátfalvának mondhatni törzsét Legintó nevű birtok képezte, mely 1217. évben kelt két okirat tanúsága szerint két részben adományoztatott a cisztercita-rendnek. A két Legintó területeivel a többi közt a mai Gálos helységen kívül még Petlen nevű birtok is határos volt, mely utóbbi később szinte Barátfalva területébe olvadt; de azon felül következő határhelyek is érintkeztek Legintóval és pedig: praedium Mathie, villa Chertis, praedium Dosch, Praedium Petri, azután Euzi és Fertis; mely nevek úgy hiszem ma már egészen ismeretlenek.

Legintó másképp: Novum praedium, utóbb Curia monachorum iuxta Fertő, Neuaign, Novum praedium domini regis iuxta lacum Fertő Alsó-munuh-udvar, nevezetek alatt is előfordul; közben néha a helységet novum praediumnak, a szerzetesek udvarlakását pedig Curia monachorum-nak nevezték. 1278-ban ismét egy birtokkal szaporodott az apátság jószágá, midőn a bessenyők területéből, mely a többi közt keleten Turdemech földjével (azt hiszem a mai Miklósfalva határán) volt szomszéd, bizonyos földrészt kapott. 1314-ben a Vogeldorf nevű birtoknak (terra castrensium) János nádor által történt adományozása erősített meg Gergelynek fia András részéről, mely birtok későbbben szinte úgy, mint az előbb említett, a barátfalvai területhez járult. Vogeldorf, valamint a később előforduló Foguldorf, Fogundorf, Tenefalva és az 1379-ben említett Tunafalva neveket, gondolom egy s ugyanazon helységre vonatkozóknak kell tartani; de még bizonyosabb, hogy Tunafalva a mai Barátfalva nyugoti részét képezi, a mennyiben Tunafalva az 1324-iki határjárás szerint délről Zenmaria (Boldogasszony), nyugatról Belyud, északról Gálos és keletről az apátsági curia monachorum nevű birtokkal volt határos.

1379. évi okirat tanúsága szerint Gregorius filius Belud de Ensc-heflengh (Kishöflán?) az ő Welind nevű birtoka és az apátsági Tunafalva közt fekvő földrész tulajdonjoga ügyében az apátsággal viszálykodván, bírói határozat következtében az apát tartozott *in ecclesia sua in eadem possessione Tunafalva constructa, indutus vestibus sacerdotalibus** ez ügyben a valóságnak megfelelően nyilatkozni; s ez meg is történt *in quadam Capella ad honorem sanctae Mariae Magdalenae in possessione novi praedii, prope Curiam Monachorum, ad quam eadem possessio Tunafalva pertinere dignoscitur*.* Nem szükség említenem, hogy a barátfalvai templom most is M. Magdolna nevét viseli. A határleírás szerint Tunafalva körül, mint már fentebb is érintve van, északnak, Galus, nyugotnak Belid (— Welind), délnek Zentmária elhagyott üres birtok (ma Boldogasszony), keletnek Curia monachorum feküdt.

1318-ban jutott az apátság birtokába Zechun nevű mosoni várföld, melytől keletre Zaraan (— Zurány), délre Galus (ez nem lehet a mai Gálos, mert az északnak fekszik) nyugotra Neuaign terült el. Megemlítendő ezen várföld már azért is, mert az nincs

kimutatva a »Várispánságok története« cz. munkában. E föld tehát, valamint az 1324-ben leírt Chechenvölgy birtok is, — melynek határa keleten Thurdamez (Miklósfalva?) volt, azután északnak haladva Zaraan felé jutott, nyugoton Gálos, déli részen pedig Curia monachorum lévén a szomszédja, — később Barátfalva területébe olvadt,

Petlen nevű pusztát »prope lacum Fertő«, melyet az apátság Eaykai (talán Rajkai) Endrétől 1347-ben szerzett és 1554-ben Furchendorfnak is neveztek, szinte utóbb a barátfalvai határ tartozékát és pedig északkeleti oldalon szaporította. Ez lehetett ama birtok, vagy legalább annak része, mely már előbb (1311. évben) Pethlend néven »Gregorius plebanus de Saprunio, et Johannes et Endre fratres sui, filii Benedicti de generatione Rapolth comitatus musuniensis« birtokába került.

1359. évi okirat szerint Johannes filius Nicolai dicti Aykas de Iwanch, részjóságot birt Hegyesholm, Kalmuk, Willie, Tordamez és Lesansuk (talán Leánsok) vagy Lendorf nevű birtokokban. 1397-ben pedig Bertalan, ki úgy látszik a fentebbi Jánosnak volt fia, Lendorf tárgyában az apátsággal egyezkedni vonakodott. Lendorfnak fekvésére nézve nem találtam ugyan az okmánytárban adatot, de az apátság történetéből kitűnik, hogy 1421-ben Domonkos a fentebbi Jánosnak fia (Sohn des Johann von Leansok oder Togenfelde) eladta a helység többi részét is az apátságnak, s hogy az 1554. évi levéltár szerint az akkor már pusztát falut Podersdorf Mönchhofen községek együtt használták; a miért is nem lehet nekem, ki a helyi viszonyokat nem is merem biztosan megállapítani, hogy az melyik község régi határához számítandó.

A XV. századból nem hivatkozhatván okmányokra, a reá következő században (1554. évben) keletkezett leltárban Dorf Minchhofen (Barátfalva) és Hof Minchhofen (hihetőleg a majorsági udvar) külön van felsorolva; hozzá számított még: Mühlendorf pusztát falu is tartozékával együtt s ennek majorsága (Hof) szintén minden tartozékával; továbbá Vogeldorf pusztát falu rétségével és földjével. Hogy Mühlendorf alatt melyik határrész értendő, azt megmondanom nem lehet, mert a XIV. század óta a XV. század végeig történt változásról nincsen hiteles adatom. A XVII. században azt olvasom, hogy Minchhofen mellett Rhadschin falu állott, sőt Rhadschin

váráról is említés tétetik. Mindezeknek bővebb méltatása Moson-megye monografiájának körébe tartozván, az egyes adatokat csak futólag érintém annak igazolására, hogy az okiratok szerint „iuxta Fertő” ugyan, de a Fertő árjaitól valóban távol fekvő birtokokban is számos helynév eltűnését lehet konstatálni.

Némely következtetések.

Koll Malachias a sz. ker. apátságról írt történeti művében az apátsági birtokhoz tartozó azon régi helységekről, melyeknek nevei utóbb feledékenységre mentek, azt véli: hogy azokat részint a Fertő árjai temették el, részint a törökök tették tönkre; mely nézetet a „Sopron” 1880. évi 60. számában közölt rövid cikkemben én is ismételtem. De most miután az eltűnt helységekre nézve némileg tájékoztuk magunkat, bizvást mondhatjuk, hogy azok nagyobbára olyan távol feküdtek a Fertőtől, miszerint az elöntés veszedelme alig érthette őket, hanem inkább a mohácsi vést követő török-dulásnak lettek áldozatává; a mit teljesen megerősít az apátság multjából merített azon hiteles adat, hogy a rend magyarországi javai csakugyan a mohácsi gyász napok után pusztítottak el; sőt azokat a rend eladni kényszerülvén, az ezen alkalomból készült 1554-ik birtokleltározási munkálatból különösen az eltűnt helységekre nézve kiviláglik, hogy ezeknek határait a Fertő hullámai el nem temették, mert tényleg a szomszéd falvak lakosai legelőnek, rétnek, sőt szántóföldnek is használták.

A „fluvius Fertő” elnevezésre nézve, mely az okiratokban itt-ott előfordul, már fentebb elmondám nézetemet; de a „Sopron multja” cz. többször idézett nagy fontosságú értekezésben felsorolt egyes eseteket is, melyekben a „fluvius” vagy „aqua” szót alkalmazták, jó formán ellensúlyozza az, hogy néha ugyanazon vagy legalább hozzá közel álló években kelt okmányok a Fertőt egyenesen tónak nevezik. A sz. ker. apátság okmánytárában a Fertő következő nevek alatt fordul elő: 1217., 1314., 1317., 1330., 1338., 1347., 1362., 1374. és 1379. években „lacus Fert”, 1240-ben „Ferteu-seu”, 1316. és 1317-ben „Fertő”, 1338. és 1342-ben „See”, végre 1318. és 1324. években „fluvius Fertő”.

A két utóbbi okmány, melyek kivételesen „fluvius”-nak nevezik a Fertőt, Károly király adománylevele és a győri káptalan

bizonyúságlevele. S annyiból talán feltűnő lehetne, hogy ugyanazon években »Sopron multja«-ban idézett két okmány Károly királytól szinte »fluvius«-nak nevezi a Fertőt; de én alig tudom hinni, hogy az egyező szokásos kifejezés esetleges találkozásának különös fontosságot kellene tulajdonítani, mert általában ez elnevezések — miután az illető mult századokban némely szó használása körül nem a kellő szigorral és óvatossággal jártak el — az általam felsorolt adatokat is számításba hozva, nem fogják azt valószínűvé tenni, hogy a Fertő egy egész korszakon át csakugyan folyam alakú keskeny mederrel bírt volna, és hogy a Fertő mai medrének közepén egész helység határa terült volna el.

Egyébiránt teljes készséggel kell elismernem, hogy a valószínűség szerint a Fertő vize időközben hol nagyobb áradásoknak, hol pedig nagyobb apadásoknak ki volt téve; de nem gondolnám, hogy ezen változás tartama néhány év határán túl terjedett volna, mert ellenkező esetben arról tán valami rövid hír a történetben mégis csak följegyezve volna. Már a »Sopron« 1883-ik 92. számában fölemlítém, hogy a Fertő szokott vizállásának rendjét gyakran érte változás, nevezetesen a 16., 17. és 18-ik századból maradt reánk annak hire, hogy a tó rendes vizállása szokatlan szárazság következtében tetemesen lepadt; azonban, hogy a 17-ik században sokszor tapasztalt rendkívüli nedves időjárás a tó vizállására minő mérvű befolyást gyakorolt: arról hallgat a krónika. A mult századokban, hosszabb időig tartott meder-kiszáradás esetéről tudomással nem birunk. Szóval: ha volt változás, az csak időközti jelleggel bírt, és állandó állapotot nem idézett elő.

Azonban valamint a 60-as évek végén a Fertő vize néhány évre lehet mondani végkép eltűnt és e változás az egész meder területén észleltetett; úgy a régi korban is megtörténhetett — ha bár ilyen eseményt külön írott adattal nem igazolhatunk — hogy a Fertő néhány éven át talán majd nem egészen víz nélkül volt; sőt az is valószínű, hogy ilyenkor, úgy mint a közelmult 60-as évek után is van reá példa, a Fertő egykori árterén keletkezett némely majorsági épületek az utóbb ismét bekövetkezett rendes vizállás miatt veszélyeztetve voltak; de tartósság és állandóság tekintetéből is teljes kiszáradást, mely századon túl a Fertő közepén egész helységet megtört volna, a fönntebb már elő-

adott indokaimnál fogva az érintett viszonyok közt képzelni alig tudok.

Lehet, hogy a részletekben tévedek, mert okmánytárainknak csak csekély része állván rendelkezésemre, az előttem ismeretlen okmányok ide vonatkozó adatait combinátiom keretébe nem vonhatnám; de az előttem fekvő s általam felhasznált adatok, ha mindjárt az ezek alapján támadt nézetem helyessége a tudományos kritikának szigorát teljesen ki nem állaná, annyit még is bizonyítanak; hogy okom volt olyan kérdést, melynek minden oldala mai napig sincs kimerítően megvilágítva egy kis elmélkedés alakjában szőnyegre hozni. Hogy ha jelen közleményem eszméi pedig jeles tudósoknak, nevezetesen a »Sopron multja« nagynevű szerzőjének véleményével ellentétbe jönnek, azt az ügynek valódi barátai tekintve önzetlen törekvésemet, úgy hiszem még akkor is megbocsátani fogják, ha kifejezett nézetem egész terjedelmében a tűzpróbát teljesen ki nem állaná.

Kívánom, hogy a »Vatikáni Okirattár«-ban kiadatni tervelt pápai tized-lajstromok, melyeknek hazánk régi topografiájára nézve kitűnő fontosságot kell tulajdonítani, a mi régi helyneveink alapos ismeretéhez is sok adatot nyujtsanak, melyek segítségével a hézagokat pótolni és a hibákat retificálni lehessen.

* * *

És evvel végére értem közleményemnek. De mielőtt tollamat leteszem, hangsúlyoznom kell, hogy a sz. ker. apátság okmánytárában találunk a fentebbieken kívül még Sopronmegyének multjára vonatkozó más adatokat is, ilyenek: hogy 1285. decz. 24-én László király Pardam másképp Brodeynstorph (Lajta-Pordány) helységet a Lajta mellett az osztrák végen minden tartozékaival a sz. ker. apátság egyházának adományozza; továbbá hogy Potendorf Konradnak vámjáról »super muta in Ebenwurt et villa Ungerndorf »talán inkább a mai Lajta-Ujfalu, mint Langeck) adiacente«. 1290. évben emlékezik egy okirat; végre találunk két bizonyítványt, melyeket 1297. és 1303-ban birtokügyben a »preceptor domus hospitalis de Suprunio« adott ki.

Stessel József.

IV. A sopronmegyei múzeum néhány érdekesebb tárgya.*)

1. Római törhüvely. Gróf Széchenyi Béla 1887. évi szeptember havában a pölöskei uradalmán átfolyó és a Zalába ömlő Séviz patakot szabályoztatván, az új meder ásása több régi tárgy lelésére vezetett, melyeket a tudományt pártoló nemes gróf megyei múzeumunknak ajándékozott. E tárgyak közül a mellékelt rajzon bemutatott törhüvely méltán megérdemli figyelmünket.

A bronz tok teljes hossza 224 mm., legnagyobb szélessége 48 mm., legkisebb átmérője 22 mm.; föntartása nem kifogástalan, több helyen be van horpasztva és meg van rongálva, sőt baloldalt hosszabb metszést tüntet föl, melyet nyilván éles eszközzel vágtak rajta. Széles két lapját présölt domborműves ornamentika ékesíti. Előlapján kettős fulú vázából két venyige hajt; szimmetrikus hajtásaik, leveleik és fürtjeik és a fürtöket csípdeső madarak élénkítik a lefelé keskenyülő mezőt. E díszítés fölött gyöngysorokkal kerített téren három sorban olvasható e jellemző kitétel: VTERE\FELIC\ITER. Hátsó lapján, melyre a szíjfogó karika rozsdamaradványaiból könnyen reá ismerünk, közepett szintén venyige fut végig, melyet két oldalt gyöngysoros pálczika választ el a többi síma résztől. E hegyett gyöngysoros karikával kerített képet látunk. E kép baloldalt egyenes támasztékú és karmoslábú széken ülő ember alakját ábrázolja, mely jobb karját könyökben fölfelé hajlítva, keze három első

*) Az Archaeologiai Értesítő 1890. évfolyam X. kötetéből.

ujját fölfelé tartván, áldást (?) mondani látszik a feléje fordult három ifjúra, kiknek elseje, a legkisebbik, valamit tart a kezében.

A toknak felül 8 mm. széles, de lefelé keskenyülő két oldalát gyöngysoros lemez rekeszti be. Az egész mű jobbfejta gyári munka hatását teszi.

2. A gyűjteményben a tokhoz közel az 1886-ban Ordód Babotról gyűjteményünkbe került, ötvényből való, római tálat látjuk, melyet a külső fenekén bekarcsolt név teszzen érdekessé. E tál átmérője 167 mm., magassága 20 mm., nyugszik pedig egy vastagabb, szögletes, körülfutó talpon, melytől beljebb egy gömbölyűre duzzadó, kisebb karikát látunk, beljebb a középpont felé, egy kissé dudorodó lap vagy on olyképen, hogy közte és az utóbb említett karika közt 15 mm.-nyi körgyűrű képződött. E közön olvasható a scriptura vulgaris betűivel bekarcsolt »Aurelianus« név. E betűk közül a második és harmadik összefont »A/« (AN). A dudorodó lap közepén tisztán látható az öntőcsöcs. Maga az ötvény javarészt ón, réz csak kevés van benne, mint azt a csak csekély mértékben előforduló patinanyomokból következtetni lehet.

3. Legérdekesebb tárgy a múzeumunknak a »Paúr Iván gyűjtemény«-nek legértékesebb műemléke, a Gundpald-féle kehely, mely először a budapesti ötvös kiállításon volt a tudományos világnak bemutatva. Midőn ezúttal ismertetem, kiválóképen azon szándékból teszem, hogy a boldogult tudós emlékezetét újból fölidézzem.

A kehely alkotó részei, a kupa, gömbölyű gombja és kiszélesedő talpa egymással közbeeső tagok nélkül közvetlen összeköttetésben állanak s az ismeretes Tassilo-kehely alakját juttatják eszünkbe. Csakhogy míg a Tassilo-kehely figurális és egyéb ornamentikájával a maga korának remeke, a mi kelyhünk díszítésében ugyancsak szegényes. Azonban minden egyszerűsége mellett oly jellemző az a néhány dísz, hogy biztosan jelöli a kehely készítése korát.

A kehely magassága 12·2 mm., állása kissé ferde, mert a kupa a nodussal valószínűleg csapos összeköttetésben állván, e kötés meglazulásánál fogva némileg lődörög és az egyik oldal felé kissé lóg. A kupa külső magassága 61 mm., belső mélysége 59 mm., legnagyobb átmérője, hozzátudván a fal vastagságát, 89 mm., e nélkül 86 mm., legkisebb átmérője 87, illetőleg 84 mm.

RÓMAI TÖR HÜVELYE A SOPRONI MÚZEUMBAN

A kupa alul, teljesen megegyezőleg a Tassilo kehely kupájával, egy 4 mm. magas körülforgatható gyöngysoros gyűrűn nyugszik, mely viszont a 20 mm. magas és 33 mm. átmérőjű nodusra nehezedik.

A nodus szakasztott oly módon, mint a Tassilo-kehelynél közvetlenül, minden tagolás nélkül a 37 mm. magas talpból fejlődik, melynek alsó legnagyobb átmérője 73 mm. Belső magassága 39 mm., tehát felér a nodus üregébe, melyben nehezek gyanánt egy darab ólom vagyon, felületén 4 apró mélyedéssel. Az ólomdarabka mozgatható, de ki nem vehető, valószínűleg ebbe ékelődik bele az említett csap.

A kupán levő két nagyobb és két kisebb csorba tisztán mutatja, hogy a kehely vörösréz-ből való, melyet az ötvös aranylemezzel vont be és az egyszerű diszítés biztos kézzel rovott barázdáit is ugyanígy borította.

A diszítés a kupán s a talpon megegyező. Mind két helyütt a karimától 3 mm.-nyire befelé számítva négy különböző hosszúságú, a talpon 11, a kupán 12 mm. széles szalagot látunk, melyek a szíjas kötés ugyanazt a jellemző alakzatait tüntetik föl, mint a Tassilo-kehely kupáján levő szent képeket övedző keretek. Ott, hol két-két szalag egymáshoz közeledik, tehát négy helyen, a köz fölött, a kupán a köz alatt, symmetrikusan elhelyezve háromszög-alakú szíjas kötések húzódnak a nodus felé, a hol háromszoros kanyarodással végződnek.

Hogy a diszítés e neme a Karolingok műkorára vall, azt már Bock Ferencz állítja a »Mittheilungen der k. k. Central-Commission« 1859. évi folyamában megjelent »Frühkarolingische Kirchengesamtheit im Stifte Kremsmünster« című értekezése 9. lapján, hol is a 7. számú ábrával bemutatja a fent említett képkeretek egyik részét. Még határozottabban nyilatkozik e diszítés alkalmaztatása idejére nézve Falke Jakab a »Geschichte des Deutschen Kunstgewerbes« című munkája 20. lapján.*

* »Die neue Ornamentation (érti a VI. és VII. századot) auf den Metallgegenständen besteht in den durchschlungenen Linien, Bändern, Riemen, oder wie man das ausdrücken will, eine Verzierungsweise, welche zum Teil noch gleichzeitig, zum Teil in den nachfolgenden Jahrhunderten auf den Miniaturen in den Manuscripten der lombardischen, fränkischen und irischen Schule zu so überaus kunstvoller oder vielmehr künstlicher Ausbildung gelangt ist und erst im romanischen Stil ihr Ende findet« stb.

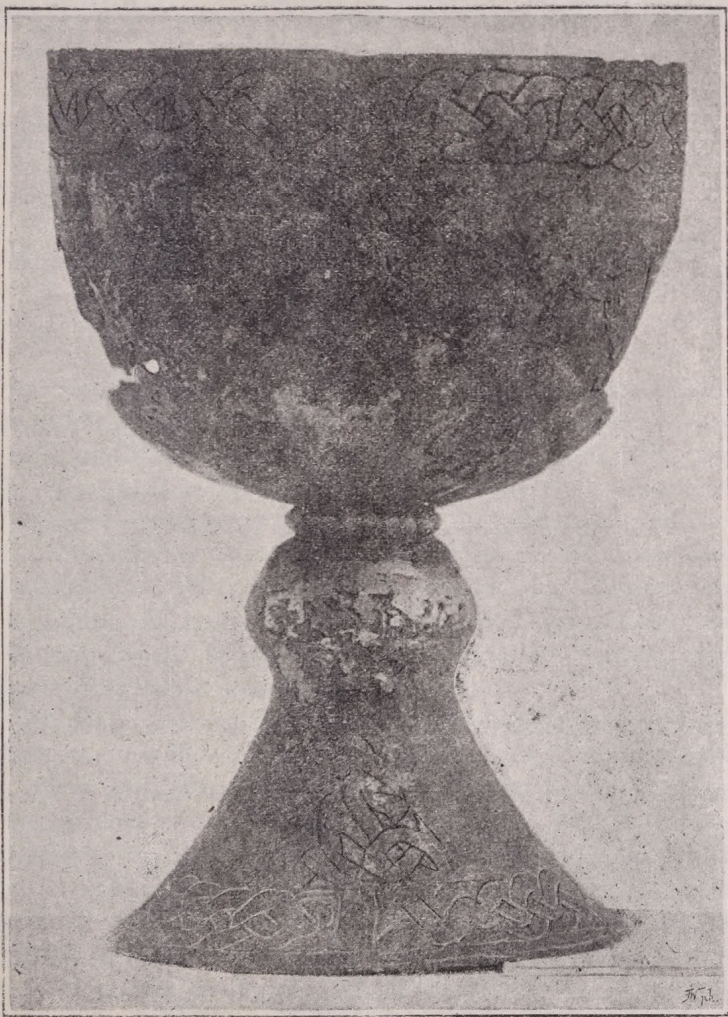
És csakugyan kelyhünk diszítésének szakasztott mását megtaláljuk a dr. H. Janitschek „Geschichte der Deutschen Malerei” czimű munkájában, hol a 13. oldalon egy lapot közöl a szt. galleni egyik evangeliarum VIII. századbeli ir kéziratból. Alighanem ugyan e korra vezethető vissza kelyhünk kora és lehet, hogy ugyanazon a helyen készült, hol Falke a Tassilo-kehely műhelyét gyanítja, t. i. Juvaviában (Salzburg) vagy talán Passauban, a hol akkor híres püspöki székhely volt,

A noduson a művész megörökitette magát, ki alig lehetett más, mint német; lévén a Gundbald, Cundobald vagy Cunobald a német középkor kedvelt neve. A bekarczott körirat egyenszárú mankós keresztrel kezdődik. A név majuscula betűi ugyanakkora 7 mm.-nyi nagyságban indulnak, de alább mindinkább fogynak, úgy, hogy a fecit T betűje már csak 4 mm. nagyságú.

Paúr e kelyhet valószínűleg 1881-ben lovag Carstanjen Gusztáv úrtól kapta tisztelete jeléül ajándékba, kinek kezébe a petőházi czukorgyár (Eszterháza mellett) építése alkalmából 1879-ben került. Tehát alighanem sírban lelték és azon hittérítők egyikétől eredhet, a kik hazánk nyugoti szélét még az avarok uralma korában kezdték Németország felől a kereszténység számára megtéríteni.

Sopron, 1890. május 20.

Bella Lajos.

SZENT ISTVÁN KORA ELŐTTI KEHELY A SOPRONI MÚZEUMBAN.

V. Titkári Jelentés az 1891. évről.

a) Igazgatás és belügyek.

A Sopronmegyei rég. társ. tavaly létezésének második lustrumába lépett. Fiatal a társaság és máris nagy veszteségek érték. Az első lustrum körünkből elragadta azt, a ki körül, mint jegecz körül alakult a társaság. A második lustrum is szomoruan köszöntött be, mert országszerte ismeretes első elnökünk leköszönő levelét hozta. Simon Ödön kir. tanácsos, egyesületi alelnök úrnak jutott a nehéz feladat az 1891. február 23-án tartott közgyűlésen e hírt a tagok tudomására hozni. A leköszönő elnököt, Bubics Zsigmondot, idő közben ugyanis Ő Felsége, Magyarország ap. Királya, legkegyelmesebben kassai püspöknek nevezé ki.

»A mily örömmel — mondja Ő Méltósága resignáló levele — bontottam ki immár közel öt éve Régészeti Társulatunk zászlóját, mely köré lelkes ügybarátok buzdítására közzétett egyszerű felhívásom nem remélt számban gyűjtötte össze Sopron vármegye értelmiségét; s a mily megtisztelőnek tekintém a kitüntető bizalmat, melyet e lelkes társaság elnökké választatásom tényében irántam nyilvánított: oly szívesen igyekezném tovább is e minőségemben szolgálni kulturális érdekeit azon szép megyének, melyhez engem zsenge korom óta annyi szép emlék s oly sok és becses vonatkozás csatol; ha több oldalról fölhalmozódó fontos teendőim ma már teljesen igénybe nem vennék azon időt is, a melyet az előszeretettel magaménak vallott társulat ügyeire okvetlen szentelnem kellene, hogy elnöki minőségemben hatásos működést fejthessek ki. E körülmény s a 70 éves agg kor késztet arra, hogy megtisz-

telő bizalmukért meleg köszönetet mondva a kezeikből örömmel fogadott tisztséget ma oda ismét visszategyem.“

A közgyűlés mélyen lesújtva értesült szeretve tisztelt elnökének elutasíthatatlan — a mint a leköszönő levél alább mondja — szándékáról és fájdalommal vette tudomásul megmásíthatatlan akaratát. Egyedüli vigasztalását Ő Méltóságának azon ígérétében találta, hogy jövőre sem szünend meg Sopron vármegye közművelődési érdekeit előmozdítani; a miért is halálának gyöngye jeléül Bubics Zsigmond kassai püspök urat, a társulat létesülése és felvirágoztatása körül kifejtett érdemeinek elismeréseért általános lelkesedéssel a társulat tiszteletbeli tagjává választotta meg.

Ugyanezen közgyűlés boldogult Paúr Iván, a társulat alapítója iránti hála és szeretetének adóját leróttá legalább részben az által, hogy arcképét photographia után megnagyobbított alakban lemásoltatta és e napon leleplezte. Ez alkalommal Bella Lajos tanár úr, az egyesület első titkára következő beszédet mondott:

Tekintetes közgyűlés!

Néhány évtizede csak, hogy a hazai tudomány a régészeti kutatásokat körébe vonta és már is azt tapasztaljuk, hogy hazánk ezen a téren számot téssen.

Ezt kiválóképpen azon férfiaknak köszönhetjük, a kik Magyarország régészeti s z e r e n c s é s viszonyait felismerve, mindjárt az úttörés alkalmával teljes biztonsággal kijelölték az ösvényt, a melyen az utódoknak haladniok kell, hogy országunk hathatós előmozdítója legyen az emberiség ősi multját felderítő kutatásoknak.

És ha maga a külföld elismeréssel adózik ezért az Érdyeknek és Romeroknak, az Ipolyiak- és Pulszkyaknak, mennyivel nagyobb halálával tartozunk mi ezen vezérelmének, a kik hirt szerezzve a magyar névnek örökképpen ránk hagyák e munkának dicsőséggel járó folytatását.

De legnagyobb halálával és legnagyobb kegyelettel viseltetünk megyénk azon fia emléke iránt, a ki gazdag lelke minden tehetségével hozzásegődött az úttörő férfiakhoz és a tudomány pályáján töltött hosszú élete alkonyán működése körét szűkebbre vonván, létrehozta művelt megyénk büszkeségét, a megyei régészeti társulatot.

Megyénk e szülöttje Paúr Iván!

Tovább mint egy félszázadon át tanulmányozván a megye méhében rejlő emlékeit a multnak, azon meggyőződését hirdette, hogy Sopronmegye a régészetnek kincsés bányája, melynek intensív művelése nemcsak a hazai, de az egyetemes történetnek is megbecsülhetetlen értékű adatokkal fog szolgálni.

És hogy meggyőződése igaz voltát megezáfolhatatlanul bebizonyítsa, semmi fáradságot nem kímélve, semmi áldozattól vissza nem rettenve, hosszú évtizedeken által halomra gyűjté az ősidők emlékeit, melyeket a nemes vármegye közönségének „térden állva“ felajánlott.

Felajánlott azon kéréssel, hogy a megye szívesen fogadja tőle vissza mindazt, a mit földje neki nyújtott.

És a megye megértette hű fiának szózatát!

Hálásan fogadta hosszú élete fáradságának gyümölcseit és megjutalmazta törekvését szíve leghőbb óhajának teljesítésével a megyei régészeti társulat alapításával.

Társulatunk alakulása magasztos örömmel tölté el az aggastyán szívét és a hosszú nyolczvan évek súlyával mitsem törődve, ifjúi hévvel indult meg, hogy újból fölkeresse a megyénkben élt, de régésrégen feledésbe merült népek lakóhelyeit, földvárait és sírjait, hogy azokat föl kutatva és föltárva mind értékesebb leletekkel gazdagítsa gyűjteményünket.

Két éven át látjuk szavát beváltani, hogy a megye kincsásó napszámosa legyen.

Napszámos ő? Mindnyájunk mestere!

De a kor, de a test határt szabott lelkes működésének. Ágyba dőlt. Ott sem szünt meg szíve gyönyörűségével, társulatunkkal foglalkozni és buzdítani mindnyájunkat a megkezdett munkának folytatására.

És mikor megszállt a csüggedés lohasztó érzete, hogy a jövőben nem láttam férfiút, vezetni tudót, megdorgált: Nyolczvanhárom éve ismerem e vármegyét, nemes ügyet elbukni soha nem hagyott és hogyha mégis egyletünk ernyedni látszanék, ott van a megye vezérő feje, a minden szépért lelkesülő alispán, a ki új életre támasztja majd a társulatot.

De mégis mikor jött a nagy csapás, melytől oly rettegve tartottunk, sírba szállott minden reményünk.

Nem volt, a ki helyébe álljon, a ki buzdítson, lelkesítsen!

A gyásznak hosszú, sötét éje borult ránk.

De hála az égnek, oszlik már az éjszaka, új élet dereng már a ködön át és az újraébredés biztató hírdetője maga felejtethetetlen agg vezérünk hű képe.

Nem halt meg számunkra, ime itt van körünkben, és a rajta csüngő tekintettel új remény kél szíveinkben és mintha szavát hallanók:

Ezt mind egy magam tevé, ám igyekezzetek, hogy utolérjete!!

Mély benyomást tettek e fenkelt szavak, s megilletődve néztek a jelenlevő tagok a feldíszített ősz bajnok képét.

A multon merengő közgyűlés figyelmét most az elnöki széket elfoglaló Nagyságos Simon Ödön kir. tanácsos új tárgyra hívá fel.

Ő ugyanis megköszönve a maga és a tiszti kar nevében a társulatnak beléjük helyezett bizodalját, a közgyűlés kezéhez visszatette megbízatásukat, felhíva azt egyszersmind az új tiszti kar megválasztására.

Még a Paúr felett elhangzott szívhez szóló beszéd hatása alatt állott az elárvult közgyűlés és szintén lesújtva nézett körül, hogy a felhívásnak eleget tegyen. Egyszerre csak földerültek a szomorodó arcok, fényt löveltek az elborult szemek, midőn ezek tekintete az asztalnál helyet foglaló alakok egyikére esett. S mintegy varázsütésre egyszerre felhangzik: éljen Kuncz Adolf, a társulat új elnöke.

A prépost úr Ő Nagysága nem akarván a lelkesedésnek ellent állani, készen nyilatkozott a választást elfogadni.

Első szavai is köszönetet fejeztek ki ama kitüntetésért, hogy a kiváló színvonalon álló kultur-egyesület élére megválasztották. Felemlíti további szavaiban, hogy az egyesület eddigi vezetői oly kitűnő egyének voltak, hogy nemcsak a haza, hanem a külföld is méltatta az archaeologia terén kivívott érdemeiket. S minthogy a maga részéről nem dicsekedhetik e téren szerzett érdemekkel, azért megválasztatását előlegezett bizalomnak tekinti, melyet hogy kiérdemeljen, lankadatlan buzgalommal s odaadó kitartással fog az egyesület érdekében fáradozni. De e munkában szüksége van a tagok bizalmára és támogatására, miért is mindnyájok jóakaró gyámolítását kéri; akkor hiszi, hogy könnyű lesz a régi kor föltárásával a jelen és jövő nemzedéket hasonló törekvésre bírni; »Kérem tehát önöket, — fejezé be szavait — támogassanak, önöké lesz a jutalom, önöké a dicsőség!»

Lelkes éljenzés követte az új elnök eme megnyerő szavait; a mire a közgyűlés a tiszti kar egyéb tagjait, valamint a választmányi tanácsot választotta meg.

Új erővel fogott hozzá az új tiszti kar teendőinek megoldásához. Az április hó 26-án tartott választmányi ülésen megállapítván a f. évre szóló költségvetést, a közgyűlés határozata értelmében kiadandó évkönyvre 200, ásatásokra pedig 150 forintot szavazott meg; egyszersmind kijelölé az átkutatandó helyeknt. Meghatározá azután az egyes tagok teendőit, kik is híven jártak el megbízatásuk teljesítésében. Sokat kellene beszélnem, ha mindegyiknek törekvését,

buzgalmát és fáradozását akarnám elmondani. Működött mindegyik erejéhez képest saját hatáskörében, de az oroszlanrész mégis a főtitkárnak, Bella Lajos tanár úrnak jutott. Ő járt faluról-falura telepről-telepre, egyik tumulustól a másikhoz, kutatott itt is, fáradozott ott is, és ásatással, gyűjtéssel, a lapokban való hirdetéssel mozdítá elő egyesületünk érdekeit és tekintélyét.

Kutatásainak összeállítása és leírása [lásd jelentését] leghangosabban mondják el tevékenységét és szeretetét társulatunk irányában.

Ime ez rövid vázlata egyesületünk zajtalan működésének és fáradozásának; de bármilyen csendesén folyt is a munkálkodás ennek híre mégis tulterjedt hazánk szűkebb határain és nemcsak Hampel József, Nagy Imre és más hazánkbeliek, hanem svéd (Sven Söderberg), német (heidelbergi múzeum őre) és osztrák (bécsiek) archaeologusok keresték fel múzeumunk érdekes tárgyait. Ezen szakemberek elismerése meglegegedéssel a multa és bizalommal a jövőre tölthetik el kebleinket; ily tények bizonyára erősítik a társulat tagjai közt az összetartást, fokozzák a munkakedvet és öregbitik a buzgóságot.

Végül nem hagyhatom említenül társulatunk minden nemes törekvésért lelkesülő elnökének buzgóságát és érdeklődését kívül ama áldozatkészségét, a melynél fogva szíves volt 20 aranyat felajánlani a társulat érdekében különösen kifejtett munkásságért.

Vegyék köszönetünket vidéki tagjaink szíves érdeklődés és buzgalmukért, a melylyel eszközölték, hogy a társulat általában képes volt feladatait megoldani, az ő érdemek, hogy a társulat mind inkább szélesebb körökben terjed és mélyebb gyökeret ver.

Azon számos, segédkezet nyújtó urak közül, a kik a társulatunk körül különös érdemeket szereztek maguknak, csak egyenahányat legyen szabad felemlítenem. Hálás köszönetre köteleztek:

Báró Berg Gusztáv és báró Berg Miksa Kapuvárott.

Borsody Péter, jobbaházi földbirtokos.

Domnanovich Ferencz, kis-boldogasszonyi esperes-plébános.

Guary család Vághon.

Kováts Antal, kapuvári főszolgabíró.

Kovács Zsigmond, vulkapordányi plébános.

Kutrovácz Ernő, szárazvámi esperes-plébános.

Magyar Elek, szent-margitai körjegyző.

Molnár Sándor, soproni főszolgabíró.
Lovag Patzenhofer Konrád, gyáros Czinfalván.
Renner Henrik, harkai ev. lelkész.
Russ Kálmán, röjtöki főerdész.
Scheffer Ákos, kapuvári ügyvéd.
Shmiliar Pál, csepregi főszolgabíró.
Sugár Sándor, bérlő Csornán.
Varró János, páli vendéglős.
Wolf Lajos, rábapordányi tisztartó.
Zöhls József, büki tisztartó.

Követésre méltó példákat állítottak ezen urak, a kik rögtön értesítvén a központot a leletekről, lehetségessé tették, hogy a társulat azokat tudományosan fel is dolgozhatta.

De elismernünk kell azt is, hogy a vidék összes közönsége is mindig szívesen kezünkre állott, a mi fényesen bizonyítja nemes vármegyénk intelligens voltát és oly szépen jellemzi annak ügy-szeretét a kultura minden ága iránt.

Még egy kedves kötelességet rovak le, mikor tek. Vaniss Adolf társulati pénztáros úr buzgó működéséről hálásan megemlékezem, kinek hűséges sáfárkodása folytán társulatunk törzsvagyona 3000 forintba emelkedett.

Nagy reménynyel vagyunk tehát a társulat jövője iránt; mert a hol annyi lelkes ember összefog, a siker el nem maradhat.

Törekvéseinkben buzgó pártolóra találtunk Ngs. dr. Hampel József egyetemi tanár úrban, a nemzeti múzeum régiségtára őrében, ki nagy érdeklődéssel viseltetvén társulatunk működése iránt, céljaink elérését azzal segíti elő, hogy a társulatunk egyes működő tagjai által az Archaeologiai Értesítőben közzétett cikkeiknek illusztrálására, nagy költségen készült duczokat a legnagyobb készséggel engedé át évkönyvünk számára; minélfogva lehetségessé vált, hogy a megyénket érdeklő kiválóbb leletek leírását társulatunk minden egyes tagjával közölhetjük.

Fogadja a hazai régészeti tudomány fáradhatatlan mestere e helyütt is őszinte köszönetünket.

Darvas Orbán,

Sz. B. R. főgymnasiumi tanár, Társulati Titkár.

b) Az 1891. évi kutatások.

A februári közgyűlésen megválasztott új tisztikar és választmány fölvette munkatervébe a megye területének tüzetes megvizsgálását, hogy valahára tiszta képét nyerjük a megyénkben oly sűrűen előforduló különböző telepeknek, földváraknak és régi temetőknek, hogy azután ezen az alapon tervszerű ásatásokat eszközölni lehessen.

Megkezdettük tehát a munkát ott, a hol 1886-ban abban maradt, t. i. a megye területének szakaszonkénti bejárásával.

Az első szakasz, mely kutatás alá került, volt a Rábaköz. Ez azonban akkora, hogy még néhány évig kell megtapodni, míg végleges tájékozást nyerünk lelő helyei felől. Annyi bizonyos, hogy megyénknek leggazdagabb és legtanulságosabb vidéke.

Ha Sopronból menet a balfi állomáson kiszállunk, az úgynevezett Sipkolje hegylaposon vagyunk, mely D-re az Ikva felé menedékesen ereszkedik, míg É-ra a Fertő felé meredeken szakad alá. K. felé ezen földhát Bóz és Hidegség határain keresztül Homok felé vonul és magasabb pontjai külön-külön néven ismeretesek. Homok határában egészen ellapul, de odább Hegykötől K-re újból felduzzad a föld és Széplakon jókora buczkákat alkot.

E dombháton számtalan helyütt őskori sírhalmokat találunk. Legtöbbjét már beszántották és csak a szántóföld ormosodásából, valamint az ezen előforduló cseréptöredékek nagy számából következtethetünk arra, hogy temető helyekkel van dolgunk. Csak a balfi erdőben maradt néhány halom épen, úgyisintén egy Kópházától K-re, az Ikva jobb oldalán, melyet a nép jellemzően Ördög-dombjának nevez.*) Ezt is már jócskán levásta az eke és ideje, hogy szakszerűen fölbontassék.

Régi idők tanúival sűrűen találkozunk a tó partja mentén is; így mindjárt Balf déli és keleti szőlei kiültetése alkalmával számos sírra akadtak, melyek tartalmuknál fogva egyrészt az újabb hallstatti, másrészt a római hódítást közvetlenül megelőző, avagy ezzel összeeső La Tène korba tartoznak.

*) Nemcsak nálunk, hanem más országokban is szokás, hogy a praehistorikus és római idő szembetűnő maradványait az ördöggel hozzák kapcsolatba.

Gyakoriak a római emlékek is. Nehány a bozi út bal oldalán fekvő szőlőben ugyancsak nehéz soruk volt a munkásoknak a római épületek maradványai eltávolítása körül. Odább K-re, Boz és Hidégység határa fertőmenti részén nem akadtam — legalább idáig nem — semmiféle néven nevezendő leletre. Annál többet talált 1874-ben, az ekkoron kiszáradt tó medrének e szakaszában társulatunk alapító és választmányi tagja, gróf Széchenyi Béla Ő Méltósága, melyekről önálló füzetben értekeznek.**) Ebből megtudjuk, hogy a parttól mintegy 200—500 méternyire befelé összesen 505 darab különféle régiséget, köztük 184 kőtárgyat találtak. Sírhalmokra akkor még nem bukkantak, de az említett füzet 8 lapján a 2) jegyzet alatt azt olvassuk: „Talán valaha a magasan fekvő fensíkokon lesznek találhatóak.” Hogy mennyire volt igaz ezen föltevés, bizonyítják az idei kutatások. Sőt én azt hiszem, hogy a lelt tárgyak java részét e fensíkokról sodorta magával a számos horhoson alárohanó víz árja.

Már odább K-re Homokon és még odább Hegykőn, megint bőviben találjuk a régi idők maradványait. Így Homokon a temetőben megvizsgálván az egyes sírdombok hantját, számos cseréptöredéket találtam, melyeket a sírásó hozott felszínre. Mind megannyi durva, korong nélkül készült edényektől ered. Hegykőn pedig a gróf Széchenyi-féle téglavető partjaiban több helyütt valóságos tűzpadokat találtam, melyek egyikénél cserepeken kívül két jaspópál szilánkot is kapartam ki a földből.

A római leleteiről nevezetes Széplaktól É-ra, az Öreg-Zsid nevű tagtól főlebb, a Fertőnek árterületében két jókora halom domborodik. A nagyobbikat északi oldalán már kikezdettek és bár ott semmire sem akadtam, mégis sírhalmoknak nézem.

Ezek fölásatása bizonyára érdekes leletekkel fog járni, mert alkalmasint oly időkbeli valók, mikor a körülfekvő talaj még nem volt a Fertőnek árterülete.**)

Ép oly érdekes leend azon temető átkutatása, melyet tek. Scheffer Ákos ügyvéd úr, buzgó választmányi tagtársunk a sarródi

*) Kőkori Lelet A Fertő Medrében. Az Őskori És Embertani Nemzetközi Congressus Emlékeül. Budapest, 1876. Gróf Széchenyi Béla.

**) A mint e sorokat szedték, értesültem tek. Molnár Sándor főszolgabíró úrtól, hogy az egyik halomban csontvázat találtak bronz lábpereczekkel.

Fertő partján felfedezett, hol másfél méternyi mélységből, vízjárta talajból 6 csontvázat szedett fel, melyek mindannyian sásból vetett derékaljon nyugodtak. Ezeknél ugyan semmiféle néven nevezendő tárgyat nem talált; de nincsen kizárva, hogy további kutatás ne vezetne bővebb eredményre.

A pinnyei határ szintén dicsekedik néhány nagyobbajta mesterséges halommal, melyek a feltárást még várják. Igen gazdag e határ római leletekben. Ugyanez áll a muzsaji és röjtöki határokról is, hol azonban praehistorikus emlékek is gyakoriak.

Ritka látványt nyújt a f.-szt.-miklósi gyöp, melyen a kisebb-nagyobb sírhalmok százával domborodnak. Az ennek déli részében fekvő szolaggyőri major közelében egy gyűrű alakú sánczot találunk, melynek átmérője 110 lépés. A védett területen kikezdett kavicsgödörben számos cseréptöredéken kívül égetett agyagból való, átfurt nagyobb fajta gömböket találtam. Bizonyos, hogy ezen erődítésnek köze van az említett halmokhoz.

Röjtökről Kapuvárra rándultam, melynek járásában megyei múzeumunk főbányája, Ordód-Babot fekszik. Itt a falútól DK-re levő földvétel verméből három kövésőt, egy öntő csészét, 6 jaspis és tűzkődarabot, melyekből nyílhegyeket és késeket pattogtattak az őskori lakók, továbbá három átfurt cseréptöredéket találtam. A falú keleti szélén levő dombokról 3 római érmet, köztük egy szép Gratianust és egy gyönyörűen ép IV. Béla korabeli rézérmet, továbbá 2 ezüst pénzt I. Ferdinánd és III. Károly idejéből nyertem. Ezekből és a régibb leletekből kiviláglik, hogy a baboti határ a megye legrégebben lakott telepei közül való, hol a hallstatti (Kr. e. 1000—400-ig), a La Tène (Kr. e. 400. Kr. u. 100-ig), a római és a népvándorlás kor emlékei előzik meg a magyarokat.

A Kapuvártól É-ra, mintegy 7 kilométerre a Hanyságba belesző dombok, úgymint a Földvár a „Gyümölcsdomb”, a „Házhely”, a „Gyűrűdomb” mind megannyi őskori és római telepnek bizonyultak be. Így a „Földvár” római őrhely volt, az út biztosítására, mely Délről, a baboti erdő felől vezetett É-ra a Hanyságon keresztül Carnuntum felé; ezen útnak egy része az említett vár déli oldalán még tisztán kivehető; az itt nyert leletek közül megemlítendő egy római téglá - - - - GPFI bélyegével, néhány faragott

kődarab, mely zárványainál fogva teljesen azonos a rákosi kövel; megemlítendő még, hogy 25 évvel ezelőtt itt egy római sírládát találtak, melynek födele tek. Gyulassy Gyula kapuja elé, ládája pedig Szergénybe került.

Az odább K-re eső Gyümölcsdomb cserepeken kívül egyebet nem szolgáltatott, mert dombjának derekát ezelőtt 20 évvel homokvétel céljából egész szélességében keresztül ásták. mely alkalommal egy lovon ülő nagy ember csontvázára akadtak, mely jobbában hosszú pallos-féle kardot tartott. Alkalmasint egyik honfoglaló ősrünk lehetett, kit teljes fegyverzetével együtt ide temettek.

Sokkal érdekesebb a »Házhely« dombja; ezen a különböző korok csontvázait találják egymás felett.

A domb hossza van egy kilométer. D-ről É-ra csap és mindenütt leletekkel bővelkedik. Ezelőtt 10 évvel egy ölnyivel leásták és kiegyengették, házat építettek rá és 3 ölnyi kutat ástak, mely alkalomnál különböző mélységben emberi csontvázakra bukkantak. Egyiknek arany fulbevalói voltak, melyek a megyei múzeumban láthatók.

Az e dombon leásott kutató árok 1'40 m. mélységben egy csontvázra vezetett, mely Ny-ról K-nek volt kiterítve, hossza 156 cm. volt, fogai után ítélve legfőlebb 18 éves lehetett, csontjai igen elkorhadtak, bár tiszta homokban voltak temetve, a csontváz fölötti réteg közvetlen telve volt hamu és szén maradványokkal, melyek tömegesen különösen a koponyát vették körül, a minek köszönhető, hogy ez aránylag épebben maradt meg. Egy kis cseréptöredéken kívül egyéb nem volt mellette lelhető. A csontváz legrégibb időkből való, mert a domb leásását hozzátudva 3'30 méter, tehát oly mélységben fekvék, mely felett más korabeli csontvázakat találtak a dombon.

Kapuvárt lévén, meglátogattam a hőveji sírhalmokat is, melyek közül egyet Paúr Iván 1884-ben kutató árokkal megvizsgált. — Letérve a Kapuvártól D-re vezető országútról, a hőveji úttól jobb kéz felé, a Répce jobb partjának közelében, egy magában álló domb vonja magára a figyelmet, melyet a nép Venyedombnak nevez.

Ezen dombot kelet felől két harmadáig földvétel céljából már régebben leásták, hogy találtak-e valamit benne, azt nem le-

hetett kipuhatolni, valószínű, hogy a lelt tárgyak régi szokás szerint elkallódtak; római eredetűek lehettek; legalább a domb megmaradt harmadának lejtőjén fölszedett cseréptöredékek határozottan római jellegűek.

Folytatván útunkat, Hövej északi bejárásától Ny-ra, az Elátkozott Háztól D-re, az említett sírhalmokhoz érünk. Itt Paúr idejében a Nyároserdő terült el, jelenleg azonban irtás az egész, melyen jegenyéket ültettek ki, közbe pedig kukoriczát termesztének. A régi erdő megmaradt része odább D-re terül el és rendkívüli sűrű, melybe behatolnom, minthogy egész nap szakadt az eső, semm kedvem sem volt, miért is a halmok számáról pontosan referálni nem tudok. Az irtáson tizenkettőt állapíthattam meg; ezek nagyságra nézve igen különbözők, így a Paúr megvizsgálta halom átmérője van 20 méter, magassága pedig 2'5 m., míg töszomszédságában három is van, melyeknek átmérője legfeljebb 6 méter, magasságuk pedig alig van 1 méter.

Emeltetésök korára nézve Paúr nem nyilatkozik határozottan, beéri az őshalom elnevezéssel és inkább csak sejteti, sem mint hogy kimondaná, hogy a bronz és vaskor mesgyéjén állóknak tartja.

Ezt pedig igen helyesen tévé, mert a halmot nem ásatta fel rendszeresen. Beírta azzal, hogy a halom derekába 2 m. szélességű árkot vájatott, mely a domb közepe táján 1 méter mélységben fekvő csontvázra vezetett, melynek kezefejét kupás bronzkarperecz ékesíté. Innen északi irányban oldalárkot vezetettetett, melylyel az előbbinél 40 czm.-nyivel magasabban levő, ülő helyzetű csontvázra bukkant; e mellett, állítása szerint, egy bronztömböt találtak, melyet szétbontván, a következő alkatrészek kerültek elő: két fülcs, egy dárдавэг, két gomb, egy gyilok és egy bronztekercs. Azonkívül még egy több darabba törött kőbuzogányt és egy féltenyérnyi vastárgyat találtak a csontváz mellett. Cseréptöredéket többet találtak, melyek Paúr szerint finomabb agyagból korongra készültek és belül feketére, kívül vörhőnyegesre égetve voltak.

Ezen feljegyzéseket szem előtt tartva először is azt kell konstatálni, hogy a halom egyáltalán nem lett tüzetesen, tehát még kevésbé rendszeresen feltárva, minélfogva szorosan tudományos alapú meghatározásra nem alkalmas; másodsor, hogy ha a halom korára nézve következtetést mégis akarunk vonni a leletek hely-

zetéből, úgy csak azt kockáztatjuk, hogy valószínűleg hosszabb időn át szolgált temetkező helyül és talán különböző korok embereinek csontjait takarja. Ugyanis gyakran fordul elő az eset, hogy egy régibb koru sírhalomba sokkal későbbi időből való emberek is temetkeztek, miért is az ilyen halmok föltárásánál a legszorgosabb gonddal el kell járni, nehogy tévedésbe essünk.

Annyi bizonyos, hogy a megyei régészeti társulat okvetlenül kutatása körébe bele fogja vonni e halmokat, mihelyt a körülmények ezt megengedik.

Hövejről Jobbaházára mentem és ezzel régi vágyam teljesült; mert ennek határáról több felől emlegették, hogy őshalmokban bővelkedik, melyeknek egyike leforgatása alkalmából csak úgy öntötte a sok bronz karpereczet, dárdavéget, nyilat és több efélét, hogy egy jókora zsák megtellett volna belőlök, hogy ha a munkások széjjel nem hordták volna.

Bejárván a határt, ennek nyugati szélén, közel a tamásihoz, két dombot találtam. Az egyik a Jobbaházáról Tamásiba vezető út mellett emelkedik és rajta a lakosság kegyelele szent emléket állított; ettől DNy-ra egy kilométer tavolságnyira, a Borsody major keleti tőszomszédságában domborodik a második, melytől ismét DNy-ra szintén 1 kilométernyire a harmadik volt, melyet ezelőtt 8—10 évvel leforgattak.

Átkutatni tehát csak a másodikat lehetett, azonban ezt sűrű kóró fedé; de a föld birtokosa, tek. Borsody Péter úr a legnagyobb készséggel lekaszáltatta a vetett szárt és így nagy reménynyel hozzáfoghattunk a munkához.

A domb a nagyobbak közül való, legnagyobb átmérője 30 méter, legkisebbikje 25 méter; magassága még most is, daczára a sok szántásnak 1'5 méter. Északi oldalán kezdtük ki merőlegesen legkisebb átmérőjére egy 8 méter hosszú árokkal, mely befelé haladva mind hosszabb lőn, úgy, hogy az egész kúpot kiforgathatta tövéből.

Az irmes földben könnyen járt az ásó és csakhamar a kutató árok keleti szélén megzörrent egy csontváz lábaszára, mely fejfelé Ny-nak 45 cm. mélységben feküdt.

Fiatal teremtés lehetett, a gyöngye csontokból következtetve; koponyája mellett egy kis bronz karika feküdt, alkalmasint fülbevaló,

dereka táján három kis rhombikus alaku ezüst lemezke, melyek az öv díszét képezhették. — Ettől odább Ny-ra, de 35 cm.-rel mélyebben, a másik csontváz feküdt fejjel K-nek, ez is fiatal lényé volt; 2 méterrel odább Ny-ra a harmadik csontvázra bukkantunk, míg végre az árok legnyugatibb széle a negyedik vázra vezetett, mely 96 cm.-nyi mélységben, fejjel Ny-nak volt temetve. A jobb kar felső csontján mutatkozó zöld folt bronzot gyanítottatott, miért a legnagyobb óvatossággal kellett eljárni; csakhamar egy darabka szövet akadt, mely teljesen impregnálva volt rézéleggel; a bordák felett is került ilyen szövETFoszlány, majd néhány négyszögletes, lehajlott szélű, vékonyka ezüstlemez, melyeknek négy sarkában egy-egy trébelt levél alakú dísz látható, ezentul parányi szögnek helye tűnik fel; egyiknek alsó üregében szövetmaradványt találtam és ezzel meg volt fejtve a lemezekék jelentősége. Gombborítékok voltak.

Az eredeti fagombot bevonták elsőben valami szövettel, azután ráborították az ezüstlemezekét, melyet négy apró szögecskével rászögáltak. Összesen 8 ilyen gombborító lemez került. Az öl felé hajlított karokon végig vájva, a jobb kéz fején egy sodrott bronz karperecz, a bal kéz fején szintén bronzból való, de síma lemezes karperecz került. Ez utóbbi sajnos annyira átalasát volt oxydálva, hogy csak darabokban lehetett fölszedni, míg az elsőnek már régóta széttörött két darabját egészen bátran kiemelhettük.

A váz dereka táján szakasztott olyan rhombikus lemezekék kerültek elő, mint az első csontváznál; sőt akadt egy 15 cm. hosszú szövetdarab is, melyen 5 ilyen lemezke volt. Bizonyos tehát az, hogy a derékszorító díszek szolgáltak.

Még két bronzcsüngő is került, melyek valami zsinór végén lehettek. A csontok igen porhanyók voltak, a koponya egészen összeomlott, a fogak után ítélve, szintén fiatal teremtésé volt. Az eddig föltárt négy csontvázból bátran arra lehetett következtetni, hogy rendes temetővel, még pedig a leletek után ítélve, a II. fejezetben leírt csornai leletekhez korra nézve közel eső temetővel van dolgunk.

Minthogy itt egy méter mélységben már az eleven földet elértük, azért két méterrel beljebb hatoltunk, de úgy, hogy az árok hossza már 9 méter lett. Ezen árok 40 cm. mélységből egy kis korongon készült bögrécskét hozott napfényre, majd a halmot egész

széltében beterítő 60 cm. vastag hamuréteg szénmaradványokkal vegyest következett, mely fölött az árok közepe táján, közel a bögrécskéhez egy felnőtt ember csontvázát találtuk, magában a hamurétegben három váz feküdt, míg alatta négy váz került.

Érdekes volt az a megfigyelés, hogy az egyik helyen egymás fölött három csontváz feküdt. Az első a hamuréteg fölött 40 cm. mélységben; a másik a hamurétegben 96 cm. mélységben, végre az utolsó a hamuréteg alatt 136 cm. mélységben a domb színétől számítva, úgy, hogy átlag minden 40 cm. mélységre egy csontváz került. A legelső jobb oldalán birkacsontok; ugyanezen oldalon két darabba törött késpenge feküdt; e csontváz hossza 176 cm. volt; feltűnő volt alsó állkapcsának keskenysége az erős felső mellett.

Mélyebbre hatolván, zavartalan kavicsot ért az ásó, tehát ott mit sem volt keresnünk.

Minthogy pedig a már 150 cm. mély átmetszésből kitetszett hogy a leletek aligha más jelleget fognak öltetni, a további munkát abba hagytam, annyival is inkább, minthogy az ásítás iránt igen érdeklődő birtokosa a földnek, tek. Borsody Péter úr kijelentette, hogy úgy is szándékában van az egész dombot leásatni, mely eset beálltával a megyei rég. társulatot jó eleve értesíteni fogja.

A közlöttekből is kitetszik az, hogy a rábaközi dombok valószínűsége kis múzeumok, melyek a különböző korok emléket rejtik magukban.

Még sokkal jobban tapasztaljuk ezt a csornai és rábapordányi domboknál, melyek jóval több anyagot szolgáltatnak az összehasonlításra nézve.

Míg a Borsody domb egész teljében mesterséges, addig a Csorna határában levők a természet alkotásai. Nagyságuknál fogva is kitűnnek és élénken emlékeztetnek a Kapuvártól É-ra a Hanyáság szélén emelkedő dombokra.

Mindannyian telepekül és temetőkül is szolgáltak. Az egyiken, a Csornától É-ra eső csatári major északi határában levő Eperjes nevűn, Paúr Iván még 1878-ban eszközölt ásásokat, melyek hat sír feltárásával jártak. Ötben az emberi tetem mellett lócsontváz is találtak, zablák-, kengyelvasak- és csatokkal együtt,

mely leletekhez még 1 vaskés, 2 lándzsavég, 2 kisebb bronzkarika, 1 nyakperecz, 1 tűzkő és több cseréptöredék is járult.

Paúr e temetőt a X. századba teszi és helyesen, mert az általam föltárt 16 sír egyikében oly csontvázra akadtunk, melynek nyakán Péter király ezüst pénzét találtuk; tekintettel a domb kiterjedésére, a tetemek nagy számára, semmi sem állja útját azon föltevésnek, hogy a domb már a megelőző században is szolgált temetkező helyül. Az egyik magyarnak megtaláltuk sarkantyúit, a másiknak kése pengéjét, a nők csontvázaitól egy-egy bronz karikagyűrűt vagy csatot nyertünk, míg a gyermekek vázai csonton kívül semmi egyébbel sem szolgáltak.

Cseréptöredék azonban egész garmadával került és akadt néhány tűzkő szilánk is; ezeket megvizsgálván, azon meggyőződésre kellett jutnom, hogy nem magyar eredetűek; azért élesen szemügyre vevén a kiásott sírok falát, egyiknél észre lehetett venni, hogy földje szénszemcsékkel kevert. Kiszedtük tehát a sírból a csontvázat és mélyebbre ástunk. Csakhamar tömegesebben mutatkoztak a tűz nyomai, meg edénytöredékek, nemkülönben különböző állatok csontjai és ez így tartott mignem 2 méter mélységben elértük az eleven földet. Valóságos, a földbe vájt tűzhelylyel állottunk szemközt. Még három más helyen tapasztaltuk ugyan e viszonyokat és most tisztán állott előttünk a tény, hogy szent István korabeli magyarjaink temetője egy sokkal régibb időben települ szolgált dombon terül el. A cseréptöredékek mineműsége, a tűzkövek válfajai ezt az időt a La Tère kor végére, vagyis a Kr. utáni I. és II. századra teszik.

Az odább É-ra eső halmok átkutatását más időkre halasztván, ft. Lakner Ambró jószágkormányzó úrral a prépostság téglavetőjét vettük szemügyre, hol a népvándorlás korának egyik legérdekesebb tárgyát lelték az agyagvájó munkások.

Ez a II. fejezetben leírt diadema; e diadema a második, melyet ezen korból Európában lelték és fölötté örülhetünk, hogy birjuk társulatunk elnökének, főt. és ngs. dr. Kuncz Adolf prépost úrnak ígérését, hogy e ritka értékű kincset gyűjteményünkben elhelyezendi, ha majdan megfelelő helyiség és szükséges tartók fölött rendelkezünk.

A helyszínén megejtett kutatások megerősítették főt. Lakner

Ambró úr ama nézetének helyességét, hogy itt csak egyetlen egy sírral, nem pedig az óhajtvá várt egész temetővel van dolgunk.

Innen a Csornától K-re eső Sülyhegyre rándultunk. Ez egy hosszúkás és széles lapos halom, melynek közepéből homokvétél alkalmával több mint 20 csontvázat emeltek ki. Az itt lelt edények, bronzékszerek, fegyverek, kengyelvasak jellegéből, de különösen a csontvázaknál talált, átlukasztott ezüstérmekből, melyek Német Lajos (840—876), I. Henrik (919—936) és Berengár (888—924) idejéből valók, (leírásukat lásd a II. fejezetben) bátran honfoglaló őseinkre következtethetünk, kiknek e domb temetőül szolgált.

Odább K-re a Varju jelenleg Vinczehegy domborodik, melynek északi oldalán a prépostság szőleje terül el, déli fele már a dőri határba esik. Ezen igen hosszú terjedelmes dombon ez alkalmommal nem lehetett semmiféle ásatást eszközölni. Be kellett érnem azon morzsalékkal, mely a szőlőültetés idejében felszínre került; a számos cseréptöredék, melyet felszedtem, határozottan La Tène korra vall, hasonlóképpen a jaspopal szilánk is, mely megyénk e korból való telepeit különösen jellemzi. Biztosra foghatjuk, hogy a Vinczehegy régészeti szempontból a Rábaköz legérdekesebb helyeinek egyike leend.

Csornáról Rába-Pordányba rándultam. Régiségekben gazdag megyénkben is ritkán akadunk oly érdekes helyre, mint Rába-Pordány. Ennek határában sűrűen emelkednek a mesterséges és természetes dombok, mind megannyi római vagy praehistorikus kis muzeumok. Az elsők közé kell sorolnunk a Tarcsay dombot, a vidék legmagasabb pontját, melynek fenekében bizonyára nagyobb római épületre fogunk akadni, mert a Wolf Lajos tisztartó úrnak tudományszomjas fiai által eszközölt próbaásatás oly cserepeket és vakolat darabokat hozott felszínre, melyek pontos leírásából, római eredetükre következtettem. A helyiségtől DK-re emelkedő hosszú Árokszer dombja régibb telepek színhelye, mely különböző korokban temető helyül is szolgált. Homokvétél alkalmával ugyanis több csontvázra akadt a nép, melyek nyomán Paúr Iván az 1886-iki év július havában ásatásokat eszközölt, a melyekről a S. R. T. 1887-iki évkönyvében számolt be.

Akkor a domb északi végét ásták meg. Jelenleg a domb közepe táját fogtuk vizsgálat alá. Már a második próbaárok egy

tűzpad feltárására vezetetett, mely körül számos edénytöredéket, köztük egy igen czifra bögrét párhuzamosan fekvő füllel, több szarvas agancsot, számos különféle állatsontot és tűzkő szilánkokat találtunk. Odább D-re a próbaárok 1'35 m.-nyi mélységből egy emberi csontváz maradvékait vetette föl, mellettük egy durva, szabadkézből készült agyagpohárral. Minthogy e váznak csontjai szerte-széjjel heverték, koponyáját sem találtuk, bátran következtethetjük, hogy már régi időben megzavarták.

Mélyebbre fogtuk tehát a gödröt és 2'40 m. mélységben rábukkantunk egy hatalmas ember vázára, mely fejjel Ny-nak, lábbal K-nak feküdt. A teljesen ép csontváz hossza 1'80 méter volt. Vállának szélessége 41 cm., csipőjének pedig 34 cm. volt, a mi szép termetre mutat. Hatalmas koponyája a gyönyörű ép fogakkal díszé múzeumunknak. Jobb oldala mellett 4 cm. hosszú, borostyánkőből való gyöngyöt leltünk, (tudtommal az első megyénk területén), dereka fölött 2 bronzcsatot; balján egy rövidke késpenge, odább pedig egy fiatal kos váza feküdt, melyet útravalóul adtak vele. Legérdekesebbnek vallom azonban azt a három darabba törött üvegpásta-gyöngyöt, melynek zománcza élénken emlékeztet a Purgstall gyöngyeire. Agyaból készült tárgy nem volt vele.

Ime egy újabb adat a rábaközi dombok leleteinek sokféleségére.

Másnap a falutól 2 klm. K-re eső Kilenczhold Dombjára mentünk, hol az ásatás mindenütt római eredetű téglá- és cserépmaradványokra vezetett; dél tájban egy falra bukkantunk, mely a fűtő csatorna volt. Meg kell jegyeznem, hogy a rómaiak nem ismerték a kályhát, hanem lakóhelyiségeiket alul vezetett meleg levegővel fűtötték. E csatorna mentén két szobafélére akadtunk, melyek azonban már tövestül ki voltak forgatva. A csatornából egy gyönyörű bronz mécses, az első múzeumunkban és egy bronzzár került. Ugyan e dombról 3 szép római ezüst érem került.

Minthogy a domb igen nagy kiterjedésű és egész felületén mindenütt római téglá és cserépmaradványokat tartalmaz, bátran következtethetjük, hogy nagyobb római telep színhelye, melynek feltárása igen háladatos feladatát képezné társulatunknak.

Általában a rábapordányi határ igen gazdag mindenféle római eredetű leletekre nézve, így a falutól É-ra eső dűlőkről számos római téglá és edény, továbbá közel 100 darab római érem került

ifj. Wolf Lajos úr birtokába. Ezeken a dülőkön, valamint a fentebb említett telepen át vezethetett a római út Bágyog felé, mely útnak egyik szakaszától nevezték el az egyedi határ egyik dülőjét »Hadak-útja Dülő«-nek. Hálával kell megemlékeznem Markovics Elek főtanító úrról, ki egy szép IV. Béla korabeli érmet és Tarcsay György földbirtokos úrról, ki római kora kettős őrlő követ ajánlott fel társulatunknak. A paszkomi dülőn ezelőtt 6 évvel talált őrlő-követ, mely La Tène kora, csekély összegért váltottam meg a tulajdonostól gyűjteményünk számára.

Még az expeditió elején felhivta figyelmemet Kapuvár érdekében gazdag főszolgabírája, tek. Kováts Antal úr Páli község határára, melyben ezelőtt 6 évvel szántás közben egy téglalapokból összerótt római sírládára akadtak.

E határ tüzetes megvizsgálására szántam kiszabott időmnek utolsó két napját. Kutatásaimnál nagy segítségemre volt tek. Varró János úr, ki régtől fogva nagy érdeklődéssel viseltetik a régiségek iránt. Az ő útmutatása mellett sikerült két nagyobb római telepet megállapítanom. Az egyik a Linkónak Páli községtől DKre eső kanyarulata mellett a »Szili Haraszt« dülőn van, míg a másik a helységtől egyenesen D-re, a Linkó és Rába közötti dombon van, melyet Forgách-rétnek neveznek. A Linkó a Rába régi medre, mely Vághtól Ny-ra szakad ki a mai Rábából és mint Mércze-, Kiserdő-, Fazékverem-, Kengyelhát-, Bögyös-Linkó a páli, szili, szilsárkányi, pásztori és csornai határokon keresztül a barbacsi tóba szakad.

E folyó nagy kanyarulataiban egyes lapos halmok emelkednek, melyek önként kínálkoztak telepekül.

Ilyen lapos halom a »Szili Haraszt« dülője, melyet a Kengyelhát-Linkó kanyarulata veszen körül. Itt nagyobb terjedelmű római telepnek kellett lenni, mert körülbelül 30 holdnyi területen garmadára szedhetők össze a római téglák és cserepek. Különösen gazdag ezekre nézve a Páli és Szili határát jelölő árok, melybe a gazdák innen is, tulról is beledobják az ekefőlforgatta téglákat. Sajnos, hogy bár ezret, meg ezret forgattam meg kezemben, egy bélyeges sem akadt köztük.

Az eszközölt próbaásatás itt is, mint Rába-Pordányban, a fütőcsatornára vezetett, mely azonban téglákon, cseréptöréseken is néhány szegen kívül mitsem szolgáltatott.

A munka folytatását abba kellett hagynom, mert annyi kő-, mész- és téglatöredékre bukkantunk, hogy ezek eltakarítására, ha csak a földet hosszú időre hasznavehetetlenné nem tesszük, napok kellettek volna, erre pedig sem időm, sem pénzem nem volt.

Másnap a Forgáchrétet ástuk meg. Itt is mindjárt a munka elején a fűtőcsatornára bukkantunk. Ez széles lapos kövekkel le volt fődve, ezek irányában két felé haladván, az egyik oldalon csakhamar a tüzelőhelyhez értünk. A közel fél méter vastagságu, hamuban egy római érem meg egy vasszeg akadt; felszedvén a nagy borító köveket, a csatornát egészen kitarítottuk, ennek mélysége 88 cm., szélessége a tüzhelynél 55 cm., befelé azonban már csak 45 cm. volt. Oldala kitűnő minőségű téglával volt kirakva. A csatorna 5·80 méternyire egyenesen vezetett, azután derékszög alatt megtörtött, mely irányban 3 méterig birtuk követni; ezután vége szakadt. A mindenfelé ásott kutató árkok többé falra nem vezettek. Tisztába voltam tehát az iránt, hogy e helyütt előttem már valaki megbolygatta a földet és feltevésem igaz volt mert a déltájt oda vetődő kondás elbeszélte, hogy a föld azelőtti bérlője szekérszámra hordatta innen a téglát meg követ.

Abba hagytuk tehát a munkát, mely 4 római érmet, több szegyet és egy bélyeges téglát (PLPAVI) hozott felszínre. A dülő más pontján húzott kutató árkok nem vezettek épületmaradványra. Valószínű tehát, hogy a dombon csak egy épület állott, mely a sok szén, hamu és megolvadt cserepek után ítélve tűznek esett áldozatul.

A munkások állítása szerint közel a vághi határban szintén egy domb emelkedik, melyet a nép »Téglásdomb«-nak nevez, melyből már mindenféle portéka került elő. Az eddigi tapasztalatok nyomán ezt is római telepnek lehet tekinteni, annyival is inkább, minthogy már közelébe esik a tul a Rábán DNy-ra vezető és 2 kilométernyi hosszúságban teljesen ép római úthoz.

Egybefoglalva az összes kutatások eredményét, bátran állithatom, hogy a Rábaköz a régi időben, de különösen a római időszakban volt olyan, ha nem népesebb, mint a mai napság.

Semmi kétség, hogy a kutatások folytatása mind több és több telep megismerésére fog vezetni; de bizonyos az is, hogy a véletlen is számos ilyen telep feltárására vezet, melyek hogy nyom nélkül el veszszenek, a tudomány nagy érdekében áll.

Azért társulatunk és a tudomány érdekében azon tiszteletteljes kéréssel fordulok a Rábaköz minden intelligens fiához, hogy a vidékükön előforduló leletekről társulatunkat értesíteni, a lelt tárgyakat pedig gyűjteményünk számára megmenteni szíveskedjenek.

Az eddig leirt nagyobb kutató úton kívül évközben még számos kisebb kirándulást tettem; így Felső-Szakonyba, hol Német István gazdának a szérüs kertjében két kőkoporsót találtak.

Ezek római eredetűeknek bizonyultak be és a megmaradt kisebb esonttöredékek után ítélve gyermekek tetemét foglalhatták magukban. Azon körülmény, hogy semminemű anticaglia (kisebb emléktárgy) nem került napfényre, valamint az, hogy a csontokból is csak néhány töredék került elő, arra enged következtetni, hogy e koporsókat már régibb időben megbolygatták, a mi annál valószínűbbnek tetszik, minthogy a koporsók fele része egy fal alá nyúlt, melynek építése alkalmával okvetetlenül rá kellett bukkanni a csak csekély mélységben fekvő sírládákra. Az ezek tözszomszédságában elterülő földön fölásatott kutató árkok egy téglasírra, meg két úrnasírra vezettek. Mindhárom jelentéktelen cseréptöredékeknél egyebet mit sem tartalmazott.

Az alkalmat felhasználtam egyszersmind arra, hogy a Büktől Gyalókáig elterülő vidéket bejárjam, miközben meggyőződtem arról, hogy megyénk ezen tája is fölötté gazdag római kori maradványokban; ilyenekben bővelkedik a büki czukorgyártól É-ra fekvő Markovits föld, hol 1889-ben egy oltárkövet találtak, melynek felírása, sajnos végképpen levásott, csak az első sor két betűje vehető ki még némileg. Oldalain a kőnek kétfelől egy-egy sas látható, a jobb oldalon levő még részben feltünteteti az élénk vörös festés nyomait.

Tul a Répcén, a Nagy Pál (Izabella) majortól Ny-ra, a mult évben egy római sirt bontottak meg, melyből egy bögre meg egy füles korsó felső töredéke került elő. A szakonyi határban is igen gyakoriak a római emlékek. — Ezek között különösen kiválik a Felső-Szakonytól É-ra a békástói dülön romban heverő római épület, melyből szekérszámra hordták el a követ és téglát az élelmes szakonyiak. Az e dülő nyugati tövében elterülő Békástó nevű láp valószínűleg szintén római eredetű és a dombon lakóknak halas tavul szolgálhatott. Jelenleg levezető árkot húznak rajta keresztül, melynek

ásása alkalmával tömérdek római cserép- meg téglatöredékekre bukkantak. Egy csinos kövésőt, melyet ezen árok felszínre vetett, a megyei múzeum számára foglaltam le. Gyalókán a Cifra-Berek is több helyen bővelkedik római téglákban és építő kövekben. Az itteni malomház falába falaztatta bele Molnár Sándor főszolgabíró úr öregatyja, Lajos, az Abilius emlékkövet, melynek magassága 157 cm., szélessége 65 cm. A feliratos táblája 128 cm. magas és 50 cm. széles. A 15 sorból álló felirat ugyancsak be van meszelve, mindazonáltal még könnyen olvasható. A felirat alatt lóháton ülő emberi alak van kifaragva, melyről boldogult Paúr, kitől a felíratot Mommsen is átvette, azt tartotta, hogy Abiliust ábrázolja, ki a felirat szerint a pannoniai lovagsereg 23 évig szolgált, 43 esztendő s vítéze vala.

Az imént leirthez hasonló, csakhogy többszörösen ismételt kisebb kirándulásokat tettem a Soprontól Ny-ra, a déli meg so pron-ebenfurti vasútak közti, a Vulkáig nyúló területen. Itt is számosak a régi telepek. Így találunk Bán-, Ág- és Lépesfalva meg Márc községek határaiban római telepeket, míg a D-re emelkedő hegység északi nyújtványain praehistorikus lakóhelyek maradványai és sírhalmai keltik fel érdeklődésünket. A Vulka völgye mentén mindkét oldalt vegyest fordulnak elő a praehistorikus és római korú telepek meg temetők.

Ezek közül felemlítendőek a borbolyai római, a zemenyei neolith, az ottovai La Tène koru lelepek. Legnevezetesebb azonban a vulka-pordányi állomás melletti terület, mely gyűjteményünket praehistorikus meg római időbeli urnák-, tálak- és korsókkal, bronz-karpereczek- meg érmekkel gazdagítja.

Darufalva felett emelkedik a „Taborác” nevű hegyhát, mely látszólag egy földvárat hord magán, mely alatt egy messzeterjedő kőkori kulturréteget találunk. Utóbbiból szép kőeszközöket hozott felszínre a két napi ásítás. Kertes meg Somfalva határaiban ismét bőven találunk római emlékeket, Az utóbbi helységhez tartozó Heid-Spitz erdőben levő sírhalmok egykoruak a Sopron meletti Varis-hegy meg Purgstall halmaival, azaz a hallstatti korba tartoznak.

Megemlítvén még a szárazvámi római időbeli putrit, honnan néhány edényfödőt szereztem; a Harka feletti Sonnenbergen esz-

közölt ásátásokat, melyek hallstatti és La Tène koru cserepeket hoztak felszínre, valamint az ugyancsak Harkától Ny-ra eső Hofäckeren, Predl János gazda földjén történt kutatást, mely egy római elhamvasztott épület romjaira vezetett; beszámoltam az 1891-iki kutatásokról.

Ezek összesen 113 tárggyal szaporították gyűjteményünket, nem említvén azt a két rakasz cseréptöredéket, mely még ezentúl leszen feldolgozandó.

Bella Lajos,

I. titkár.

VI. A múzeumi ör jelentése.

A lefolyt 1891-iki évben a következő urak gazdagították múzeumunkat ajándékokkal:

1. Kováts Antal főszolgabíró úr:

2 drb dúrva agyag bögrével	Ordód-Babotról	C. 67. 68.
1 drb korongon készült nagy urnával	„ „	C. 69.
1 drb vaspatkóval	„ „	A. 25.
2 drb kis kőfejszével serpentinből Muzsajról		D. 20. 21.

2. Seffer Ákos ügyvéd úr:

1 drb apró dúrva csészével Babotról	C. 95.
2 drb kővésővel	D. 24. 25.

3. Sugár Sándor úr 3 drb éremmel.

4. Tarcsai György úr:

Egy La Tène kora malomkő két részével	
Rába-Pordányról	D. II. a. b.

5. Wolf Lajos úr:

1 drb bronzcsattal	Rába-Pordányról	
1 drb agyag hálósúlylyal	„ „	C. 88.
1 drb kőfejszével	„ „	D. 13.

6. Bella tanár úr pedig a megyében tett utazásai és eszközölt ásatásai eredményeként a következő tárgyakat szolgáltatatta be a megyei múzeumba:

A) Vasból való tárgyak:

Szám	T á r g y	Lelethely
26	Késpenge ketté törve	Jobbaháza
27	Két 11. századbeli sarkantyú darabokra törve	Csorna-Csátár
28 ab	Két késpenge	Babot
29	Római szög	„
30	Ismeretlen tárgy	„
31 a-d	4 drb római vasszög egy régi épület aljából	Harka
32	Késpenge	Rába-Pordány

B) Bronz-tárgyak:

Szám	T á r g y	Lelethely
15	Római fémtükör 3 darabban	Babot
16	Átfurt római bronzlemez	»
17	Római karikagyűrű	»
18	» szerszámcsatló	Rába-Pordány
19	» bronzmécses	» »
20	Dárda csúcs	» »
21	Két darab csat	» »
22	Sodrott karperecz	Jobbaháza
23	Lapos karperecz 6 darabban	»
24	Síma karperecztöredék	»
25 a b	Két fűző csüngő	»
26	Fülbe való síma karika	»
27	Pruszi maradványok aranyozott ptykéekkel	»
28	Vékony ezüst gomb lemezek	»
29	Karikagyűrű	Corna-Csatár
30	Bronzcsat	Rába-Pordány

C) Keramikai tárgyak:

Szám	T á r g y	Lelethely
70	Tömörfulű nagy hamuveder	Vulka-Pordány
71	La Tène koru urna	Ordód-Babot
72	Nagy fekete tál	Vulka-Pordány
73	Bögrécske csücskökkel	Babot
74	Római bögrécske	»
75	Kis római bögre	»
76	Római hordó alakú kis edény (törve)	Margita
77	Római talpas tál terra sigillatából GYM1 bélyeggel	Babot
78	6 db La Tène koru edénytöredék	Ordód-Babot

Szám	T á r g y	Lelethely
79	2 drb edényfenék és 1 drb öntő csészetöredék	Babot
80	3 drb edényfüle	Csorna-Csatár
81	6 drb edényfüle	„ „
82	12 drb edénytöredék	„ „
83	4 drb „	F.-Sz.-Miklósi gyep
84	3 drb „	Csorna-Csatár
85	Orsó gombtöredék	„ „
86	Dúrva edény tűzkő szilánkokkal	Rába-Pordány
87	3 drb átfurt, szögletes cseréplapócska	Ordód-Babot
88	Hálósuly (Wolf aj.)	Rába-Pordány
89	Cseréptöredékek	Kapuvár
90	„	Babot
91	„	„
92	„	„
93	Szürke bögre	Bük-Izabella major
94	Füles edénynyak	„ „ „
95	Apró durva csésze (Seffer ajándéka)	Babot
96 97	Római edényfedő 2 drb	Szárazvám
98	Hallstadti koru csészének feneke	Ordód
99 a b	2 db salakká égett római fedő cserép	Harka
100	Római cseréptégla benyomasokkal	Páli
101	Kis bögretöredék	Jobbaháza
102	Terra sigillata drb	Baboti hany
103-108	6 drb parasztkorsó	Rába-Pordány

Azonkívül számos rába-pordányi praehistorikus edénytöredék, mely még nincsen feldolgozva.

D) Kőtárgyak és téglák:

Szám	T á r g y	Lelethely
12	1 drb La Tène koru malomkő	Rába-Pordány
13	Kőfejének ékfele (Wolf ajándéka)	„ „

Szám	T á r g y	Lelethely
14	Csiszoló korong átfurva szerpentinből	Darufalva
15-17	3 drb kővéső	„
18	Kőkés	„
19	Kővéső szerpentinből	Zemenye
20 21	(Kovács Antal ajándéka)	Muzsaj-Röjtök
22	Kővéső	Békástó
23	„	Babot
24 25	(Seffer úr ajándéka)	„
26	5 drb tűzkő nucleus	„
27	Útőkő	„
28	Fenkő	„
29	Fenkőtöredék	Vulka-Pordány
30	Útőkő	Kapuvár
31	Nagy lapos őrlőkő	Ordód
32	Fenkő	„
33	8 drb jászpópál és tűzkő	„
34	Tűzkő	Csorna-Csatár
35	Fenkő	Baboti Hany
36	Római téglatöredék GPFI bélyeggel	Kapuvár
37	Római téglá PLPAVE bélyeggel	Páli

E) Csonttárgyak:

Szám	T á r g y	Lelethely
10	Teljesen ép koponya	Rába-Pordány
11	Koponya	Kapuvár
12	Koponya több darabban	Jobbaháza
13abc	3 drb szarvasagancs töredék	Rába-Pordány
14 ab	Két tülöktöredék	Babot
15	Kecskeszarv töredék	„

Szám	T á r g y	Lelethely
16	Szarvasagancs mint ár	Babot
17	Római csonttű	„
18	Két alkarcsontrágyló karpereczczel	Zemenye
19	Alsó állkapocsféle szénné égetve	Babot
20	Kosfej, mely a 10. sz. koponya mellett találtatott	Rába-Pordány

F) Ón, sárgaréz vagy egyéb fém-, üveg- és fatárgyak:

Szám	T á r g y	Lelethely
13	25 drb olvasztott üveggyöngy	Zemenye
14	Zománczos üveggyöngy	Rába-Pordány
15	Borostyánkőgyöngy	„ „
16	Vöröskőgyöngy	„ „

Összesen tehát Bella tanár úr fáradozásai következtében 103 számmal gyarapodott a múzeum, mi félreérthetlen bizonyossága annak, mennyivel előnyösebb a rendszeres kutatás és ásatás, mintha csak a történetesen előkerült tárgyak gyűjtenek.

Poszvék Gusztáv,

múzeumi őr.

VII. Pénztári

Sorszám	B e v é t e l	Pénzösszeg			
		bank-jegyekben		kötvényekben	
		frt	kr.	frt	kr.
1.	Készpénzmaradék 1890. évről	258	98		
2.	5% magyar papíráradék	—	—	2800	—
3.	Hátralékos tagdíjakból	126	—		
4.	Rendes tagdíjakból	226	—		
5.	A 2. számú tétel évi kamatja	140	—		
6.	5% magyar papíráradék	—	—	200	—
Főösszeg .		750	98	3000	—
	1892. évre készpénz készlet	210	56		
	5% magyar papíráradék			3000	—

kimutatás.

Sorszám	K i a d á s	Pénzösszeg			
		bank-jegyekben		kötvényekben	
		frt	kr.	frt	kr.
1.	Ásatások és régészeti tárgyak bevásárlása .	196	90		
2.	Szolgá díja másfél évre	81	—		
3.	Vegyes kiadások	54	87		
4.	Kétszáz forint 5% m. papíráradék . . .	207	65		
5.	Készpénz maradék	210	56		
6.	Maradék 5% papíráradékban			3000	—
Főösszeg .		750	98	3000	—
Vagyon állás:					
1.	Készpénz készlet	210	56		
2.	5% papíráradékban	3000	—		
3.	Hátralékos tagdíjakban	150	—		
Összesen .		3360	56		

Vaniss Adolf s. k.,
a S. R. T. pénztárosa.

A fent irt számadást úgy a naplók, egyéb segédkönyvek, valamint az eredeti okmányokkal egybeazonlítottván, helyesnek és rendben levőnek találtuk.

Sopron, 1892. február 12-én.

Lóskay Fidél s. k.,
kiküldött számvizsgáló.

Kováts Mihály s. k.,
kiküldött számvizsgáló.

VIII. A társulat tisztviselősége és választmánya.

Elnök:

Dr. KUNCZ ADOLF,
csornai prépost.

Alelnök:

SIMON ÖDÖN,
kir. tanácsos, alispán.

I. Titkár: **Bella Lajos.**

II. Titkár: **Darvas Orbán.**

Múzeumi örök: **Poszvék Gusztáv, Szabó Károly** kir. tanácsos,
id. **Storno Ferencz és Zetli Gusztáv.**

A választmány tagjai:

Augustinetz Antal, báró.

Dr. Baditz Zoltán.

Baúr György.

Berg Gusztáv, báró.

Dr. Gaar Vilmos.

Gyulassy Gyula.

Hajas Gyula.

Horváth Kristóf.

Kováts Antal.

Lévay Pál.

Lóskay Fidél.

Dr. Merényi Lajos.

Molnár Sándor.

Nagy Károly.

Seffer Ákos.

Sugár Sándor.

Széchenyi Béla, gróf.

Ulber Mátyás.

IX. A társulati tagok névtára.

Tiszteletbeli tag:

Bubics Zsigmond, a kassai egyházmegye püspöke.

Alapító tagok:

„**Agricola**“ részvénytársaság.

Bubics Zsigmond, megyés
püspök.

Divald Adolf. †

Dr. **Kuncz Adolf**, prépost,
Csorna.

Lenk Emil, nagyker., Sopron.
Nagyczenki részvénytársaság.

Patzenhofer Konrád, lovag,
Czinfalva.

Rothermann Rudolf, lovag.

Id. **Storno Ferencz**, Sopron.

Széchenyi Béla, gróf.

Dr. **Zalka János**, megyés
püspök, Győr.

Zichy Henrik, gróf.

Rendes tagok:

Augustinetz Antal báró

Baán Endre dr.

Baditz Zoltán dr.

Balázs Béla

5 Barthodeiszky Antal

Balits Antal dr.

Balits Lajos dr.

Baúr György

Beidl Alajos

10 Bejczy Sándor dr.

Bejek György

Bella Lajos

Berecz Ábel

Berg Gusztáv báró

15 Bergmann Frigyes dr.

Bartha János dr.

Blázovits Pál

Boór Jenő dr.

Cavallar Vilmos

20 Chapó Gyula

Császár Kilián

Czakó Mihály

Czeke Ágost

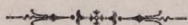
Czillinger János

25 Czvetkovics István

Darvas Orbán

- Degen Gusztáv dr.
Démy Lajos dr.
Deszkássy Boldizsár
30 Diénes István
Doktorics Sándor
Domnanovits Ferencz
Drucker József
Faludy Lőrincz
35 Farkas Imre
Fehér Sámuel
Fischer Imre
Gergely János
Girardoni Károly
40 Graef János
Gruberth János
Gyökhegyi József
Hadarits István
Haimerl József
45 Hajas Gyula
Haller József
Hannibál József
Hanny Kálmán
Haibner Rezső dr.
50 Himler Lajos
Holdházy János
Hollósy Rupert
Horváth Kristóf
Jekelfalussy Sándor
55 Jordán Tamás
Kakas József
Károlyi Sándor gróf
Kiss János
Klampfer Ferencz
60 Köcsis Gyula
Kováts Antal
Kováts Mihály
Kölly György
Krigler Albert
65 Kuncz Alajos
Lakner Albert
Lendvay József
Lévai Pál
Lingl Valerián
70 Liszta Mór
Litfass Károly
Lóskay Fidél
Madarassy Antal
Magethy Géza
75 Manninger Adolf dr.
Manninger Mihály
Markovits István
Márton József
Mayerhofer József
80 Maraly Ignác
Merényi Lajos dr.
Mester István
Mohl Adolf
Mohl Antal
85 Molnár Sándor
Monthág Jakab
Mörk Pál
Müller P.
Müllner Mátyás
90 Nagy Károly
Nagy Lajos
Nagy László
Nagymarton község
Németh Antal dr.
95 Nogáll Károly
Nyáry Kálmán
Ocsovinyi Mihály
Ottova község
Paczill Nep. János
100 Pászay József

Pavitsits Mihály
Payer Mihály
Pesthy Béla
Poszvék Lajos dr.
105 Poszvék Gusztáv
Pöschl Péter
Pulya-Felső casino
Putz Antal
Radnasich Márton
110 Rátz Ottó dr.
Rechnitz Vilmos dr.
Réffy Endre
Róka József
Romwalter Rárol
115 Rupprecht Olivér
Russó Lénárd
Schladerer Alfréd
Schlegl Péter
Schreiner Károly dr.
120 Schreiner Sándor dr.
Schummel Tándor
Schwartz Ignác dr.
Schwartz Károly
Schwartz Miklós dr.
125 Seffer Ákos
Seybold Károly ifj.
Simon Ödön
Sinkó István dr.
Sohár Lajos
130 Sugár Sándor
Surányi N. dr.
Surman Szörény
Sütő Antal
Steiner Ignác
135 Stessel József
Storno Ferencz ifj. | Stotz Károly
Szábár Simon
Szabó Endre dr.
140 Szabó Károly
Szalay Imre
Szekeres József
Szely Lajos dr.
Szöke Bálint
145 Széchenyi Dénes gróf
Széchenyi György gróf
Széchenyi Kálmán gróf
Szt-Margita község
Takács Dénes
150 Topf S. L. R.
Torkos József
Tóth István
Töppler Károly dr.
Trichtl József
155 Ulber Mátyás
Ullein József ifj.
Vágby Mihály
Vaniss Adolf
Varga János
160 Varits Károly
Vaszary Kolozs
Vaszary László
Vavrecskay János
Visnyák József
165 Vogel József dr.
Wacha Antal
Widder Cziprián
Wocher Lajos
Zemenye község
170 Zettl Gusztav
Zettl József. |
|--|---|

Tartalom.

	Oldal
I. Visszapillantás. Bella Lajostól.	3—13
II. A csornai leletekről. 1888—1889. Irta. Lakner Ambró és xy.	14—27
III. A Fertő körül eltűnt régi helynevek. Stessel Józseftől.	28—44
IV. A soproni múzeum uéhány érdekesebb tárgya. Bella Lajostól. .	45—50
V. Titkári Jelentés az 1891. évről. a) Darvas Orbán, b) Bella Lajos.	53—74
VI. A múzeumi ör jelentése. Poszvék Gusztávtól.	75—79
VII. Pénztári kimutatás. Vaniss Adolftól.	80—81
VIII. A társulat tisztviselősege és választmánya.	82—
IX. A társulati tagok névtára.	83—85

Kérelem!

A „Sopronmegyei régészeti társulat“ alapszabályainak 4. §. d) pontja szerint minden rendes tag „igényt tarthat a társulat által esetleg kiadandó évkönyvre“. Rendes tagnak azonban csak az tekinthető, a ki rendszeren lefizeti a tagsági évdíjat.

Kérjük tehát a tagsági díjak pontos beküldését.

A t. cz. tagtárs urak az évi tagsági díjaikat legcélszerűbben tek. Vaniss Adolf megyei főpénztáros urhoz vagy járásuk főszolgabírói hivatalához küldhetik be.

Az évkönyvnek pontos szétküldhetése végett kívánatos, hogy a lakóhelynek megváltoztatása a társulati titkárságnak tudomására hozassék; a mit esetről-esetre kér

Sopron, 1892. évi február hó 29-én

Bella Lajos.

I. titkár.

